

PATRISTICA

PATRISTICS

Tratatul presbiterului Timotei din Constantinopol despre modurile primirii heterodocșilor în Biserica Ortodoxă

Arhid. Prof. Dr. Ioan I. ICĂ jr. •

Abstract

The first part of this article starts with an assessment of the brilliant, but tragically ended in martyrdom, scientific career of Vladimir N. Beneševich (1874-1938) devoted to the investigation of the vast manuscript tradition of the still much needed Corpus Scriptorum iuris graeco-romani tam canonici quam civilis. In 1906 Beneševich published in St. Peterburg a critical edition of the important canonical collection of the Eastern Orthodox Church Syntagma XIV titulorum. Some Byzantine manuscripts of the Syntagma include also a double heresiological appendix: the famous treaty on 101 heresies of St. Epiphany / John Damascene, and the forgotten treaty of the Constantinopolitan presbyter Timothy concerning the three modes of reception of heretics in the Orthodox Church known as De iis qui ad ecclesiam accedunt (CPG 7016). The problems raised by the context and the content of this middle Byzantine canonical and heresiological opusculum are then critically analyzed. The second part of the article presents a richly annotated modern Romanian translation of the treaty of Timothy. Appended to a rather rapid and conventional collection of various Christian heresies from the first five centuries, the treaty offers precious sources allowing a better acquaintance of the various theological factions of the vast anti-Chalcedonian movement in the Byzantine Near East in the sixth century CE and also of the otherwise unknown Marcianist enthusiastic sect, part of the Messalian movement, radical charismatic version of Christian spirituality, active in Constantinople around 550.

• Archdeacon Dr. **Ioan I. ICĂ jr.** is Professor at the Orthodox Theological Faculty „Andrei Șaguna” of „Lucian Blaga” University in Sibiu, Romania. (Email: ioan.ica@ulbsibiu.ro)

Keywords

acts and canons of the ecumenical and local synods, Timothy of Constantinople, heresies, messalian dispute, byzantine theological and heretical thinking, confession of faith, theological culture.

I

Editarea critică a actelor și canoanelor sinoadelor ecumenice și locale e legată de numele a două personalități științifice de excepție active în prima jumătate a secolului XX: filologul clasic german Eduard Schwartz (1858–1940) și juristul rus Vladimir N. Beneșevici (1874–1938). Savantul clasicist din München a demarat în 1914 sub auspiciile Academiei și de Științe a Bavariei celebra serie „Acta Conciliorum Oecumenicorum” (ACO), în care între 1927 și 1940 a publicat fasciculele cuprinzând actele Sinoadelor III Ecumenic de la Efes din 431 (t. I, 1–5, 1927–1930), IV Ecumenic de la Chalcedon din 451 (t. II, 1–6, 1933–1938) și al celui antiseverian de la Constantinopol din 536 (t. III incluse în așa-numita „collectio Sabbaitica”)¹. Noutatea față de edițiile anterioare ale actelor Sinoadelor Ecumenice e concentrată în decizia lui E. Schwartz de a publica nu dosare moderne reconstituite istoric și cronologic și extrase din corespondența pregătitoare și ulterioară care a însoțit procesele-verbale ale diverselor Sinoade Ecumenice, ci de a edita ca atare, atât în vechea traducere latină (cele mai vechi manuscrise păstrate), cât și în originalul grec, toate diversele colecții de documente și acte așa cum apar ele în complexa tradiție manuscrisă. Scopul era acela de a face astfel accesibil cercetătorilor modalitățile concrete în care ni s-au transmis și ne-au parvenit efectiv puzderia de documente legate de Sinoadele Ecumenice în totalitatea lor ca o suită de corpusuri documentare antice și medievale.

O intenție similară pentru tradiția canonică a Bisericii a inspirat și remarcabila activitate editorială, tragic întreruptă însă, a juristului rus Vladimir Nicolaevici Beneșevici². Născut în 9 august 1874 în Druia (azi regiunea Vitebsk,

¹ Actele Sinodului V Ecumenic (Constantinopol II) din 553, publicate în 1971 de J. Straubinger (t. IV), urmate de trei serii de indici (1974-1984), au încheiat prima serie de „Acta Conciliorum Oecumenicorum” publicată deci între 1914-1984.

Seria a doua a fost publicată astfel: Rudolf Riedinger a editat critic actele Sinodului de la Lateran din 649 (t. I, 1984) și actele Sinodului VI Ecumenic (Constantinopol III) din 680-681 (t. II, 4, 2013), iar recent Erich Lamberg a editat critic actele Sinodului VII Ecumenic (Niceea II) din 787 (t. III, 1-3; 2008-2016), având în pregătire și actele sinoadelor constantinopolitane dintre 861-880.

² Cf. articolul „Бенешевич, Владимир Николаевич”, *Православная энциклопедия* IV, Moskva, 2002, p. 619-621 <http://www.pravenc.ru/text/78078.html> și alte articole accesibile online.

Belarus) având un tată executor judecătoresc și un bunic preot ortodox, Vladimir N. Beneșevici a absolvit ca șef de promoție în 1893 gimnaziul din Vilna, iar în 1897 Facultatea de Drept din Sankt Petersburg. Între 1897 și 1901 a studiat drept, istorie și filozofie la Universitățile din Heidelberg, Leipzig și Berlin. La reîntoarcerea în Rusia s-a căsătorit cu Amata Ludmila Faddeievna (1888–1967), fiica lui Faddei Zielinski, profesor de filologie clasică la Universitatea din Sankt Petersburg, cu care a avut trei băieți: Nichita, născut în 1910 (decedat în 1918) și gemenii Dimitri și Gheorghî, născuți în 1911. Între anii 1900 și 1905 a investigat sistematic 49 de biblioteci cu fonduri manuscrise bizantine și slavone din Europa (Paris, Roma, Viena, München), Grecia, Athos, Constantinopol, Palestina și Sinai, care să-i permită mai întâi reconstituirea istoriei și editarea surselor dreptului canonic greco-bizantin într-un viitor „Corpus Scriptorum iuris graeco-romani tam canonici quam civilis”³.

Un prim rezultat al investigațiilor desfășurate — în care Beneșevici a strâns mii de fotografii a zeci de manuscrise cu conținut canonic — s-a concretizat în savanta monografie consacrată procesului de constituire, din al doilea sfert al secolului VII până în 883, a colecției canonice bizantine în XIV titluri — monografie publicată și susținută în 1905⁴ ca teză de doctorat (magistru) la Facultatea de Drept din Sankt Petersburg — urmată de ediția critică a „Sintagmei în XIV titluri” în vechea ei traducere slavonă și în textul grec original⁵. Pe această bază a fost numit docent privat, apoi profesor extraordinar, iar din 1909 profesor titular de istorie bizantină la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității din Sankt Petersburg, ținând tot aici cursuri de istoria dreptului canonic la Facultatea de Drept, la Academia Teologică și la Academia Militară. În 1912 a primit titlul de doctor în drept al Universității din Atena, înființând la Academia Imperială de Științe revista *Răsăritul creștin*. În 1914 a publicat și susținut ca teză de abilitare (doctor docent) o altă erudită monografie de istoria dreptului canonic dedicată operelor canonice ale lui Ioan Scholasticul/Avocatul, devenit între 569-577 patriarh al Constantinopolului, autorul

³ Titlul comunicării trimise celui de-al IV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine de la Sofia, septembrie 1934: *Actes du IVe Congres international des études byzantines*, vol. I, Sofia, 1935, p. 137-144.

⁴ *Канонический сборник XIV титулов со второй четверти VII века до 883 года. К древнейшей истории источников права грековосточной церкви* [Colecția canonică în XIV titluri din al doilea sfert al secolului VII până în anul 883. Pentru istoria antică a izvoarelor dreptului Bisericii grecești], Sankt Petersburg, 1905, VIII + 334 + 101 p.

⁵ *Древнеславянская кормчая XIV титулов без толкований / Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slavonicam adiecto textu graeco* edidit V.N. Beneševic, tomus primus, Petropoli, 1906, VIII + 837 p.

celeii mai vechi colecții de canoane păstrate, așa-numita „Sinagogă în 50 de titluri”⁶, a cărei ediție critică o și pregătea de altfel. În semn de recunoaștere a contribuțiilor sale științifice, la propunerea lui E. Schwartz e ales în 1914 membru corespondent al Academiei de Științe a Bavariei din München.

În primăvara anului 1917, guvernul provizoriu instalat în Rusia în urma revoluției democratice antițariste din februarie–martie l-a trimis la Tbilisi pentru clarificarea chestiunii autocefaliei Bisericii Ortodoxe a Georgiei. Între august 1917–septembrie 1918 a funcționat în comitetul pregătitor, iar ulterior ca secretar al Soborului Bisericii Ortodoxe Ruse, care, înainte de a-și fi oprit lucrările din pricina persecuțiilor antireligioase ale regimului bolșevic al lui Lenin, a restaurat patriarhatul și a demarat o serie de importante reforme în duh sobornicesc ale organizării vieții bisericești.

În 1920–1921 a predat în cadrul Institutului Teologic din Petrograd, din 1919 funcționând în diverse arhive bisericești și biblioteci: între 1923 și 1926 ca șef al Bibliotecii de Stat a Academiei de Istorie a Culturii Materiale, iar din 1925 ca bibliotecar-șef al departamentului de manuscrise grecești al bibliotecii de Stat din Leningrad. În 1922 și 1924 a fost arestat și interogată, dar achitat, în procesul intentat de regimul sovietic mitropolitului Veniamin Kazanski al Petrogradului (1917–1922; n. 1876), condamnat la moarte și executat pentru agitație contrarevoluționară în 13 august 1922. În decembrie 1924 a devenit membru corespondent al Academiei de Științe a URSS, între 1926–1928 fiind secretar al Comisiei sovietice de bizantinologie.

În 1927 a primit permisiunea de a întreprinde o călătorie de studii de trei luni în Germania pentru a studia manuscrise grecești. A vizitat Münchenul, unde E. Schwartz i-a propus să-i publice ediția „Sinagogii canoanelor în 50 de titluri”; a vizitat și Parisul, dar și Roma, fiind primit de papă la Vatican. În noiembrie 1928, însă, a fost arestat sub acuzația de spionaj contrarevoluționar pentru Germania, Vatican și Polonia, fiind condamnat la trei ani de detenție în temutul lagăr de concentrare organizat în clădirile fostei mănăstiri Solovki de la Marea Albă. În timp ce era în lagăr, Beneșevici a fost ales în 1929 membru al Academii de Științe din Berlin și din Strasbourg. Întors în 1930 la Leningrad, a fost angrenat în așa-numitul „complot al academicienilor” condus de istoricul Serghei F. Platonov (1860–1933), care ar fi organizat un guvern din umbră, în care Beneșevici ar fi deținut postul de ministru al cultelor. E arestat și anchetat împreună cu soția și fratele, fiind condamnat în august 1931 la cinci ani de detenție în lagărul Uhta-Peciora. Cu prilejul anchetei, colecția sa de manuscrise

⁶ *Синагога в 50 титулов и другие юридические сборники Иоанна Схоластика. К древнейшей истории источников права греко-восточной церкви* [Synagoga în 50 de titluri și celelalte colecții juridice ale lui Ioan Scholasticul. Pentru istoria antică a izvoarelor dreptului Bisericii greco-orientale], 1914, 345 p.

bizantine în fotografii e confiscată și parțial distrusă. La intervenția unui vechi bolșevic, în martie 1933 e eliberat înainte de termen, reluându-și activitatea la Biblioteca de Stat și Universitatea din Leningrad, unde predă istoria Imperiului Bizantin.

În mai 1937, la apogeul epurărilor staliniste ale clericilor și intelectualilor nesovietici, cu prilejul împlinirii a două decenii de la revoluția bolșevică din octombrie 1917, apare în sfârșit la München, sub auspiciile Academiei de Științe a Bavariei, ediția critică a „Sinagogii canoanelor în 50 de titluri” ca prim volum al operelor lui Ioan Scholasticul.⁷ În octombrie a aceluiași an, un articol din *Izvestia* denunța ca un act de trădare publicarea unei opere științifice ruse în Germania nazistă. Ajuns la vârsta de 63 de ani, Beneșevic e destituit din toate posturile sale, iar în 27 noiembrie e arestat împreună cu fratele său, Dimitri, mai vârstnic cu trei ani, și cei doi fii gemeni, Dimitri și Gheorghii sub acuzația de spionaj în favoarea Germaniei. Cu toții sunt condamnați la moarte și executați prin împușcare în 27 ianuarie 1938. Reabilitat în 1958, Vladimir Beneșevici și cei doi fii ai săi au fost trecuți după anul 2000 de Biserica Ortodoxă Rusă în rândul sfinților, în ceata noilor martiri care au pățimit în persecuția anticreștină sovietică.

Destin tulburător și pilduitor de savant rus devenit martir la capătul unei cariere științifice precoce și prestigioase, recunoscute ca atare de o somitate de talia unui Eduard Schwartz, care vedea în el un egal al său, dar frânt pe nedrept și nemilos de un regim profund antiuman cum a fost cel sovietic stalinist, Vladimir Beneșevici a fost cu multiplele sale expertize de filolog, paleograf, canonist și bizantinolog cel mai bun cunoscător al tradiției manuscrise a dreptului canonic bizantin și cel chemat să coordoneze realizarea marelui corpus al izvoarelor dreptului canonic bizantin. Deși n-a reușit să publice decât câteva ediții monumentale și să pregătească pe un șantier filologic imens realizarea altora, prin cataloagele și monografiile sale, Beneșevici a contribuit decisiv la clarificarea istoriei originilor⁸ și evoluției dreptului canonic bizantin.

Cel mai vechi manuscris canonic păstrat — un codice siriac copiat în anul 501 la Hierapolis în Siria (*BM Add 14528*), editat în 1909 — atestă existența unui corpus de 193 de canoane cu numerotare continuă promulgate de opt sinoade ecumenice și locale din secolele IV și V (Niceea, Ancyra, Neocezareea, Gangra, Antiohia,

⁷ *Ioannis Scholastici Synagoga L titulorum ceteraque eiusdem opera iuridica* iussu et mandato Academiae Scientiarum Bavariae edidit V. Beneševič, tomus I, vorgelegt vom E. Schwartz 11 Nov. 1933, München, 1937, 282 p.

⁸ Despre originile primelor colecții de canoane ale Bisericii vechi din Orient și Occident, E. Schwartz publica tot pe atunci studiul capital „Die Kanonensammlungen der alten Reichskirche”, în: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung* 25 (1936) p. 95-108.

Laodiceea, Constantinopol și Chalcedon). Primele 165 dintre aceste canoane sinodale (exceptând cele de la Chalcedon) împreună cu 50 din colecția celor 85 de „canoane apostolice” au fost retraduse din greacă în latină de cuviosul Dionisie Exiguus († cca 530). Învățatul monah scyth activ la Roma la începutul secolului VI, le-a adăugat cele 21 de canoane de la Sardica și cele 138 de canoane ale sinoadelor de la Cartagina, creând astfel un corpus latin de 430 de canoane sinodale suplimentate de 38 de extrase din epistole cu conținut canonic („decrete”) a opt papi romani. Acest ansamblu de canoane sinodale și epistole papale realizat de cuviosul Dionisie, părintele dreptului canonic latin, a devenit codul canonic neoficial al Bisericii Occidentului.

Sub influența codificării dreptului roman realizată de Iustinian în 529, în anii 535–545 la Antiohia apare prima încercare de grupare sistematică pe teme a corpusului canonic răsăritean organizată în 60 de „titluri”. Această primă colecție nu ni s-a păstrat, dar ea a stat la baza celei mai vechi colecții canonice răsăritene păstrate: așa-numita „Synagogă [Adunare] în 50 de titluri” realizată înainte de 550 de preotul Ioan Scholasticul (Avocatul) din Antiohia. Cele 50 de titluri grupează canoanele pe următoarele teme: 1, patriarhii; 2, mitropolii; 3–17, episcopii; 18, excomunicări; 19–22, presbiterii; 23, diaconii; 24–25, sfințiri; 26, clerul inferior; 27–30, statutul clerului; 31–32, postirea; 32–34, monahii; 35, căzuții în persecuții; 36–37, primirea în cler; 38–48, chestiuni morale și liturgice; 49, sinodul provincial; 50, liturghia. Fiecare titlu conține lista cu numerele canoanelor pe aceste teme. Lista e urmată de textul celor 85 de „canoane apostolice” și de acela al canoanelor a zece sinoade ecumenice și locale (inclusiv cele de la Sardica, între Neocezarea și Gangra, și Efes, înainte de Chalcedon); acestora Ioan Scholasticul le-a adăugat ca noutate textul a 69 de canoane extrase din epistolele canonice 2 și 3 ale sfântului Vasile cel Mare și o colecție de 87 de extrase din legile imperiale (*novellae*) pe teme religioase ale lui Iustinian. Prin juxtapunerea sa de canoane sinodale și patristice și legi imperiale, Ioan Scholasticul (ajuns între 565-577 patriarh al Constantinopolului) a devenit părintele dreptului canonic răsăritean, echivalentul simetric al cuviosului Dionisie Exiguus din Biserica occidentală cu o generație înainte.⁹

În jurul anului 580, în Constantinopol, colecția în 50 de titluri a fost completată și reorganizată luând forma unei „Syntagme [Constituții] în XIV titluri” și 238 de capitole. Noile titluri erau următoarele: I (38 cap.), credință, surse de drept, ierarhie, sfințiri; II (3 cap.), edificii de cult și bunuri bisericești; III (22 cap.), liturghie; IV (17 cap.), botez; V (3 cap.), pomenire morți, agape; VI (3 cap.), ofrande; VII (5 cap.), postiri, sărbători; VIII (19 cap.), disciplină bisericească, sărbători; IX (39 cap.), procese, penitență, pedepse; X (8 cap.), administrarea bunurilor bisericești; XI (16 cap.), monahism; XII (18 cap.), eretici, iudei, păgâni; XIII (41 cap.), laici și îndatoririle

⁹ Cf. Clarence Gallagher, *Church Law and Church Order in Byzantium. A Comparative Study*, Ashgate, 2001, p. 1-36.

lor, cununie, logodnă; XIV (7 cap.), diverse prescripții pentru toți creștinii. Materialul canonic anexat era completat cu textul celor 137 de canoane ale sinoadelor africane, cel al sinodului constantinopolitan din 394 și corpusul canoanelor extrase din scrisorile altor 11 sfinți Părinți pe lângă Vasile cel Mare. Textului canoanelor i s-a anexat un appendice juridic din legislația imperială a lui Iustinian în trei părți (așa-numita „collectio tripartita”). În jurul anului 630, trimiterile la legislația imperială au fost inserate alături de referințele la canoanele sinodale și patristice în titlurile capitolelor și astfel „Syntagma” a devenit „Nomocanonul [Carte de legi și canoane] în XIV titluri”, care va ajunge codul canonic-juridic cvasi-oficial al Bisericii și Imperiului Bizantin. După o pauză de 240 de ani, Sinodul constantinopolitan trullan din 691–692 convocat și prezidat ca „ecumenic” de Iustinian II în absența Romei —și ca atare refuzat de papalitate, dar receptat în Bizanț ca al Cincilea-Șaselea (*Pentekthē*) Ecumenic — produce un mini-corpus de 102 canoane. Canoanele 3–39 despre cler, 40–49 despre monahi și 50–102 despre laici reiau, revizuiesc și sistematizează opera canonică a sinoadelor anterioare, adaptând-o la noua situație a imperiului restabilizat după pierderile dramatice ale secolului VII. Canoanele 1–2 confirmă opera canonică a sinoadelor ecumenice și locale anterioare și reprezintă totodată prima codificare și recunoaștere sinodală a acesteia. Canonul 2 reproduce nu altceva decât sumarul părții a doua cuprinzând materialul canonic sau textul canoanelor din „Syntagma în XIV titluri”. Manuscrisele ulterioare ale „Syntagmei” și „Nomocanonului în XIV titluri” vor include și cele 102 canoane ale Sinodului trullan, precum și cele ale Sinodului VII Ecumenic de la Niceea din 787. Versiunea realizată sub patriarhul Fotie în 882 va adăuga și canoanele sinoadelor constantinopolitane din 861 și 879–880, „Nomocanonul” fotian reprezentând varianta ultimă a corpusului canonic al Bisericii Ortodoxe cu un total de 770 de canoane: 85 „apostolice”, 190 ecumenice, 321 locale și 174 patristice.

Cel mai vechi manuscris grecesc păstrat al canoanelor — codicele 172 din biblioteca mănăstirii din Patmos copiat în scriere uncială în jurul anului 800¹⁰ — reproduce la f. 4r–22r prima parte sistematică a „Syntagmei în XIV titluri” urmată la f. 23r–289 de textul canoanelor apostolice, cel al canoanelor a 13 sinoade ecumenice și locale (cu intercalarea după Niceea și înainte de Ancyra a sinodului sfântului Ciprian de la Cartagina din 256) și cel al canoanelor a 12 sfinți Părinți, urmat de actele (alocuțiune, canoane și semnături) Sinodului trullan. Manuscrisul e păstrat incomplet, întrucât tabla de materii de la început (f. 1r–3r) arată că la origini el mai

¹⁰ Descriș în 1890 de I. Sakellion în catalogul manuscriselor din Patmos și de V. Beneșevici în *Канонический сборник...*, 1905, p. 230-236, studiat de mitropolitul Pavlos Menevisoglu, „To hyp' arithmou 172 cheirographon tēs Patmou syllogē hierōn kanonōn peri to 800”, în: *Orthodoxia* 4 (1997), p. 359-381, reluat în volumul aceluiași: Δύο πολύτιμα χειρόγραφα ἱερῶν κανόνων (Πάτμου 172 - Ἀθηνῶν 1372), Epektasē, Katerini, 2006, p. 19-68.

cuprindea și textul, inexistent în codicele actual, al canoanelor Sinodului VII Ecumenic și cel al epistolei canonice despre simonie a patriarhului Tarasios către papa Adrian, cu mențiunea: „Acestea sunt canoanele pe care a primit să le țină sfânta Biserică a lui Dumnezeu catholică și apostolică”. Aceeași tablă de materii arată că la finalul său codicele canonic din Patmos mai cuprindea un apendice ereziologic¹¹ neexistent nici el în manuscrisul actual. Acest apendice era alcătuit din rezumatul celor 80 de erezii din așa-numitul „Panarion” [Paner] al sfântului Epifanie al Salaminiei († 403)¹², completat până la 102 de sfântul Ioan Damaschinul¹³ cu ereziile din secolele V–VIII de la împărații Marcian († 457) și până la Nichifor I († 811), precum și de lista ereziilor și ereziarhilor din faimoasa Epistolă „synodica” [de recomandare] a sfântului patriarh Sofronios al Ierusalimului († 638)¹⁴.

În studiul său monografic din 1905 despre tradiția manuscrisă a „Syntagmei”¹⁵ și „Nomocanonului în XIV titluri”, Vladimir Beneșevici a arătat că manuscrisele bizantine ale redacției trullane¹⁶ și tarasiene¹⁷ ale „Syntagmei”, dar și ale „Nomocanonului” fotian¹⁸ aveau un dublu apendice: pe lângă tratatul despre 101 erezii al sfinților Epifanie/Ioan Damaschinul, ele reproduc și un tratat al presbiterului constantinopolitan Timotei despre cele trei moduri de primire a ereticilor la Ortodoxie. Tratatul lui Timotei cunoscut sub titlul *De iis qui ad ecclesiam accedunt* atrăsese atenția editorilor occidentali de texte patristice încă din veacul XVII, care l-au publicat în mai multe rânduri: J. Meurs în 1619, F. Combefis în 1648 și J.B. Cotelier în 1688 (după *Paris. gr. 1320*), ultima ediție fiind retipărită de J.-P. Migne în 1865 în PG 86/1, col. 12–58. Vladimir Beneșevici l-a editat și el în originalul grec după *Valliac. F 47* și *Vindob. hist. gr. 55* împreună cu vechea traducere slavonă în ediția „Syntagmei în XIV titluri” publicată în 1906.¹⁹ Compararea dintre cele două ediții — cea din PG 86/1 și cea din „Syntagma” — relevă faptul că avem de-a face cu două variante ale tratatului, textul din „Syntagma” fiind mai scurt decât cel din PG 86/1.

Potrivit titlului, tratatul compus de Timotei, presbiter al Marii Biserici Sfânta Sofia din Constantinopol, pentru presbiterul Ioan, skevofilax al bisericii Născătoarei

¹¹ Δύο πολύτμα..., p. 35-37.

¹² PG 42, 833-886.

¹³ PG 94, 677-780.

¹⁴ PG 87/3, 3147-3200.

¹⁵ *Канонический сборник...*, 1905, p. 254, 269.

¹⁶ *Miscell. 170*, sec. XIV-XV.

¹⁷ *Valliac. F 47*, sec. X; *Vindob. hist. gr. 55*, sec. XI.

¹⁸ *Barocc. 196*, an 1042; *Taurin. B II 26*, sec. XII; *Paris. gr. 1320*, sec. XI.

¹⁹ *Древнеславянская кормчая XIV титулов без толкований /Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem paleo-slavonicam adiecto textu graeco* edidit V.N. Beneševic, tomus primus, Petropoli, 1906, p. 707-738.

de Dumnezeu din Chalkoprateia (situată la doar 150 de metri depărtare de Sfânta Sofia), este dedicat temei (col. 13A-41B) precizării grupurilor de eretici și schismatici primiți în funcție de gravitatea erorii lor dogmatice în Biserica Ortodoxă — în conformitate cu canoanele 7 de la Constantinopol (381), canoanele 1²⁰ și 47 ale

²⁰ În canonul 1 despre catari, pepuzieni și encratiți sfântul Vasile face faimoasa distincție eclesiologică între erezii—schisme—adunări paralele, cf. ed. Beneșevici: *Древнеславянская кормчая XIV титулов / Syntagma XIV titularum...*, 1906, p. 461-465:

„Așadar, în chestiunea privitoare la catari [„purii” sau novațieni] și s-a zis mai înainte și ai adus frumos aminte că se cuvine a urma obiceiului fiecărui ținut din pricina faptului că aceia care au tratat atunci cu privire la aceștia s-au exprimat diferit cu privire la botezul lor. Dar acela al pepuzienilor [montaniștilor] mi se pare că n-are nici o noimă și m-am mirat cum i-a scăpat din vedere lui Dionisie [al Alexandriei; 248-264], care era canonist. Întrucât cei din vechime au judecat să fie primit acel botez care nu se abate cu nimic de la credință, de aceea pe unele le-au numit erezii, pe altele schisme, iar pe altele adunări paralele:

– erezii [*haireseis*] au numit pe cei care s-au rupt cu totul de Biserică și s-au înstrăinat de ea în ce privește însăși credința;

– schisme [*schismata*] pe cei care s-au deosebit unii de alții din pricina unor cauze bisericesti și chestiuni vindecabile, iar

– adunările paralele [*parasyntagōgai*] reuniunile făcute de presbiteri sau de episcopi nesupuși și de mulțimi needucate.

De pildă, dacă cineva, prins într-o greșală și, fiind cercetat, a fost suspendat din funcție liturgică, nu s-a plecat sub canoane, ci a revendicat pentru el însuși calitatea de întâi-stătător și funcția liturgică, iar împreună cu el au plecat și alți câțiva părăsind Biserica catholică [ortodoxă], așa ceva este o adunare paralelă; schismă este faptul de a avea cu privire la penitență o atitudine diferită față de cei din Biserică; iar erezie e, de pildă, cea a maniheilor, valentinienilor și marcionitilor, și a acestor pepuzieni înșiși, fiindcă aici diferența privește însăși credința în Dumnezeu.

Celor dintru început li s-a părut [au hotărât] ca botezul ereticilor să fie cu desăvârșire nul, dar cel al schismaticilor să fie primit, ca unii care sunt încă din Biserică, iar cei din adunări paralele să fie uniți iarăși cu Biserica, după ce s-au făcut mai buni printr-o penitență și întoarcere demne de aceste nume, astfel ca de multe ori și aceia din treapta de clerici care au plecat împreună cu cei nesupuși, după ce s-au făcut penitență, să fie primiți în același rang.

Așadar, pepuzienii sunt în mod evident eretici, fiindcă au blasfemiât față de Duhul Sfânt dând în chip ilicit și nerușinat numele Paracletului lui Montan și Priscillei. Sunt deci condamnați fie ca unii care fac Dumnezeu niște oameni, fie ca unii care insultă pe Duhul Sfânt prin comparația Lui cu niște oameni, și astfel sunt vinovați de osânda veșnică, pentru că blasfemia față de Duhul Sfânt e de neiertat [cf. Mt 12, 31]. Așadar, ce rost are a aproba botezul acestora care botează în Tatăl, în Fiul, în Montan și Priscilla? Pentru că n-au fost botezați cei care n-au fost botezați potrivit celor predate nouă. Astfel că, deși Marelui Dionisie [al Alexandriei] i-a scăpat din vedere, noi nu trebuie să păzim imitarea greșelii lui; fiindcă absurditatea de aici este evidentă și clară pentru toți cei care mai gândesc cătuși de puțin.

sfântului Vasile (374) și canonul 95 trullan (692) — în trei moduri, și anume prin: rebotezare — aici Timotei enumeră 25 de secte și erezii —, prin mirungere — 5 grupări — și prin semnătura unui libel/document scris de anatemizare a ereziei — 3 grupări. Această ultimă secțiune e urmată de o primă anexă intitulată „expunere succintă” (*syntomos ekthesis*; col. 41B-52C) și alcătuită dintr-o primă listă succintă a 16 secte în care s-a divizat în secolul VI erezia „acefalilor” sau mia/monofiziților și o altă listă de 19 puncte dogmatice ale ereziei de tip entuziast a „marcianiștilor” tot din secolul VI. Listele adăugate de presbiterul Timotei au fost găsite de acesta în arhivele de la Sfânta Sofia. În textul din PG 86/1 al acestor două liste le urmează o a doua anexă (col. 52C-68D) reprezentând un excelent scurt tratat — absent în textul din „Syntagmă” — despre originea și specificul celor 12 schisme și secte în care s-a divizat în secolul VI mișcarea monofizită antichalcedoniană din cauza diverselor lor „ezitări” în ce privește înțelegerea dogmei hristologice. Acest ultim apendice despre „schismele șovăielnicilor” dublează practic cu o tratare independentă, mult mai riguroasă și precisă, tema primei anexe despre sectele acefalilor miafiziți. Ca atare el reprezintă mai degrabă un tratat anonim independent anexat ulterior de un editor

Catarii [„purii”] fac parte în ei înșiși dintre schismatici, numai că acelora din vechime – adică acelora din jurul lui Ciprian [al Cartaginei; 248-258] și Firmilian al nostru [al Cezareii; 232-269] – li s-a părut potrivit să-i supună pe toți: pe catari [„puri”], encratiți [infrânați], hidropsarastați [care fac Euharistia cu apă] și apotactiți [renunțatori] unei singure sentințe: fiindcă începutul separării lor a avut loc prin schismă, dar cei care s-au depărtat/au apostaziat de Biserică n-au mai avut peste ei harul Sfântului Duh; transmiterea s-a pierdut prin întreruperea succesiunii. Fiindcă primii care s-au depărtat aveau de la Părinți hirotoniile și aveau harul Duhului prin punerea mâinilor lor; dar cei care s-au rupt, ajunși laici, n-au mai avut puterea nici de a boteza, nici de a hirotoni, nemaiputând oferi altora harului Duhului Sfânt, din care căzuseră ei înșiși. Drept pentru care au poruncit ca aceia dintre ei care vin la Biserică să fie curățiți din nou cu adevăratul Botez, cel al Bisericii, ca unii botezați de niște laici. Dar pentru că unora din Asia li s-a părut potrivit, în virtutea unei economii în favoarea celor mulți, să fie primit botezul lor, să fie primit.

Se cuvine să înțelegem însă viclenia encratiților, care, pentru ca să se facă de neprimut pentru Biserică, au întreprins să o ia înainte printr-un botez propriu, au falsificat de aceea și obiceiul lor. Cred, așadar, că, întrucât despre ei nu s-a hotărât nimic în chip arătat, s-ar cuveni să anulăm botezul lor și, dacă l-a primit cineva la ei, să-l botezăm când vine la Biserică. Dar dacă acest lucru va deveni o piedică în calea economiei universale, atunci trebuie să ne folosim iarăși de obiceiul stabilit și să urmăm Părinților care au rânduit cu economie cele ale noastre. Căci mă tem ca nu cumva, pentru că vrem să-i facem zăbavnici cu privire la botezare, să nu-i împiedicăm pe cei care vor să se mântuiască din pricina severității propunerii noastre. Iar faptul că aceia păzesc botezul nostru să nu ne înduplece, căci nu suntem obligați să le dăm în schimb o favoare, ci să servim rigoarea canoanelor. În orice caz trebuie fixată regula ca aceia care vin de la botezul acelora să fie unși în fața credincioșilor și așa să vină la sfintele Taine”.

bizantin primei anexe a tratatului inițial al presbiterului Timotei, a cărui formă originală e cea care apare în textul din „Syntagmă”.

Tratatul presbiterului Timotei „despre primirea ereticilor” și cel al lui Pseudo-Timotei „despre sectele șovăielnicilor” au făcut obiectul unui singur studiu contemporan întreprins la începutul anilor '90 ai secolului XX de patrologul italian Filippo Carcione²¹, care a publicat și traducerea lor italiană²². Plecând de la faptul că sectele miafizite discutate sunt toate din secolul VI și nu apare nici o mențiune a monergismului și monotelismului din secolul VII, bizantinologii anteriori au datat unanim tratatul presbiterului Timotei în jurul anului 600²³. F. Carcione pleacă însă de la similitudinea evidentă dintre cele trei categorii (*taxeis*) distincte de primire în Biserica Ortodoxă descrise de Timotei cu cele din canonul 95 al Sinodului Trullan din 691-692²⁴; canonul 95 repetă cu adaosuri canonul 7 de la Constantinopol din 381²⁵ și

²¹ „«De iis qui ad ecclesiam accedunt» del presbitero costantinopolitano Timoteo. Una nuova proposta di datazione”, în: *Studi e ricerche sull'Oriente cristiano* 14 (1991), p. 309-320.

²² Timoteo e Germano di Costantinopoli *Gli Scritti* (Testi patristici 107), introduzione, traduzione e note a cura di Filippo Carcione, Città Nuova, Roma, 1993, p. 9-21 introducere și p. 35-71 traducere ca două tratate distincte: Timoteo di Costantinopoli, „Accoglienza degli eretici” (p. 35-62) și Pseudo-Timoteo, „Le sette dei diacrinomenoi” (p. 63-71).

²³ J. Pargoire, *L'Église byzantine de 527 à 847*, Paris, 1923, p. 135; articolul „Timothée de Constantinople”, *Dictionnaire de théologie catholique* XV/1, 1947, col. 1139-1140 (E. Amann); H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 401-402, et alii.

²⁴ „Pe aceia dintre eretici care se alipesc de ortodoxie și de partea celor mântuiți îi primim rânduiala [*akolouthia*] și obiceiul de mai jos:

— Pe arieni, macedonieni, novațieni, care se numesc și catari și de stânga, pe cvartodecimani sau tetrađiți și pe apolinariști îi primim dacă dau libeluri și anatimizează toată erezia care nu gândește cum gândește sfânta Biserică catholică și apostolică, pecetluindu-i sau ungându-i mai întâi cu sfântul Mir la frunte, la ochi, la nări, la gură și la urechi, și spunând când îi pecetluim: „Pecetea darului Duhului Sfânt”.

Iar despre pavelenii care mai apoi s-au refugiat în Biserica catholică, există hotărârea ca ei să fie rebotezați negreșit.

— Deci pe eunomieni, care botează cu o singură cufundare, pe montaniști, care acum se numesc frigii, și pe sabelieni, care slăvesc pe „Fiul Tatăl” și fac și altele lucruri grele, și toate celelalte erezii – fiindcă aici sunt mulți care vin mai ales din provincia Galatia —, pe toți aceștia care vor să se alipească ortodoxiei îi primim ca pe niște păgâni; și în prima zi îi facem creștini, a doua zi catehumeni, a treia zi îi exorcizăm suflându le de trei ori în față și în urechi, și așa îi catehizăm și i facem să stea în biserică și să asculte Scripturile, și atunci îi botezăm. Iar pe manihei, pe valentinieni, pe marcioniști și pe cei care vin din erezii asemănătoare, primindu-i ca pe niște păgâni, îi rebotezăm.

— Dar nestorienii, eutihienii și severienii și cei din erezii asemănătoare trebuie să facă libeluri și să anatimizeze ereziile lor și pe Nestorie, Eutihes, Dioscor și Sever, și pe ceilalți lideri ai unor astfel de erezii, pe cei care gândesc cele ale lor și toate ereziile mai sus arătate, și

precizează că prin rebotezare obligatorie trebuie primiți ereticii antitrinitari: 1. pavelienii, 2. eunomienii, 3. montaniștii, 4. sabelienii și cei dualiști gnostici: 5. manihei, 6. valentinieni, și 7. marcioniți; prin mirungere se primesc 1. arienii, 2. macedonienii, 3. novațienii, 4. cvartodecimanii și 5. apolinariștii; iar prin anatimizare în scris a ereziei și a ereziarhilor lor sunt primiți: 1. nestorienii și diversele forme de monofiziți: 2. eutihienii, 3. severienii și ceilalți, care trebuie să anatemizeze ereziile și persoanele lui Nestorie, Eutyches, Dioscor, Sever și ceilalți lideri monofiziți. Plecând de la această similitudine, patrologul italian consideră drept „foarte neverosimil că sursa din care provine practica primirii ereticilor din prima secțiune a tratatului «De iis qui ad ecclesiam accedunt» e canonul 95 trullan; și atunci data acestui sinod (692) urmează să fie considerată *terminus post quem* a fost compusă opera lui Timotei — *terminus ante quem* fiind prima ei citare explicită în *Antireticele* patriarhului constantinopolitan mărturisitor Nichifor I († 828) —, al cărei unic obiectiv e specificarea și ilustrarea învățăturilor și ramificațiilor grupurilor eretice menționate în acest canon”²⁶. Nemenționarea monergismului și monotelismului se explică simplu prin nemenționarea lor ca erezii nici în canonul 95 al Sinodului trullan (ținut tot în Constantinopol în 691-692, la doar zece ani după Sinodul VI Ecumenic, care le condamnase și dogmatizase dioenergismul și diotelismul).

Opusculul ereziologic al presbiterului constantinopolitan Timotei completează până la 25 numărul grupărilor eretice dualiste și antitrinitare, ai căror membri sunt primiți în Biserică prin botezare — 1. taskodrugii, 2. marcioniții, 3. sakkoforii, apotaktiții, encratiții, 4. valentinienii, vasilidienii și hermeii, 5.

așa să se împărtășească cu sfânta Cuminecătură”; ed. Beneșevici: *Древнеславянская кормчая XIV титулов /Syntagma XIV titulorum...*, 1906, p. 198-200.

²⁵ „Pe aceia dintre eretici care se întorc la ortodoxie și în partea celor ce se mântuiesc, îi primim după rânduiala [*akolouthia*] și obiceiul de mai jos:

— pe arieni, macedonieni, sabelieni, novatieni care se numesc și „puri” și „cei de-a stânga”, precum și pe cvartodecimanii, adică pe tetradiți, și pe apolinariști îi primim dacă se îndatorează în scris și dau anatemei toată erezia care nu mărturisește cum învăță sfânta Biserică apostolică și catholică a lui Dumnezeu, și numai după ce mai întâi îi pecetluim adică îi ungem cu sfântul Mir la frunte, la ochi, la nas, la gură și la urechi, și întărindu-i zicem: „Pecetea darului Duhului Sfânt”;

— dar pe eunomieni, care se botează cu o singură cufundare, și pe montaniști, care aici se numesc frigieni, și pe sabelieni, care propovăduiesc învățătura „Fiului-Tată” și fac tot felul de lucruri urâte, fiind vinovați și de toate celelalte erezii — fiindcă aici sunt multe erezii venite mai ales din ținuturile Galatiei —, pe toți aceia dintre ei care vor să se întoarcă la ortodoxie îi primim ca pe niște păgâni, și anume: în ziua întâi îi facem creștini, a doua zi catehumeni, a treia zi le citim exorcismele, suflând de trei ori în față și în urechi, după care îi învățăm și i facem să umble în biserică și să asculte Scripturile, și apoi îi botezăm”; ed. Beneșevici: *Древнеславянская кормчая XIV титулов /Syntagma XIV titulorum...*, 1906, p. 100-101.

²⁶ Timoteo e Germano, *Gli Scritti...*, 1993, p. 19-20.

nicolaïții, 6. montaniștii, 7. maniheii, 8. eunomienii, 9. pavelianiștii, 10. fotinienii, 11. marcelienii, 12. sabelienii, 13. simonienii, 14. menandrienii, 15. ebioniții, 16. kerinthienii, 17. saturninienii, 18. carpocratienii, 19. marcosienii, 20. apellienii, 21. teodotienii, 22. elkesaiții, 23. nepotienii, 24. pelagienii și 25. melchisedechienii — menține același numărul sectelor, ai căror membri sunt primiți prin mirungere — 1. cvartodecimanii, 2. novațienii, 3. arienii, 4. macedonienii și 5. apolinariștii — , iar la schismele ai căror membri sunt primiți doar cu anatemizarea ereziilor hristologice și a ereziarhilor lor: nestorienii, eutihienii și severienii, adaugă și pe melitienii rigoriști din Egiptul secolului IV, și alți lideri monofiziți, ca Dioscor al Alexandriei († 454) și Iacob Baradai († 578), precum și toți „acefalii” miafiziți, adversari ai Sinodului de la Chalcedon și adepți ai „unicei naturi compuse” a lui Hristos după întrupare.

Surprinde asocierea ereziarhilor occidentali pe teme de soteriologie, Pelagius și Celestius (începutul secolului V) — contestatari ai păcatului originar și ai primatului harului în mântuire, combătuți radical în Occident de fericitul Augustin și condamnați de Roma, iar în 431 și la Efes alături de Nestorie — cu „maniheii” dualiști și, prin urmare, inserarea pelagienilor în rândul celor primiți prin rebotezare. La fel inserarea tot aici și a episcopului egiptean Nepos din secolul III, vinovat doar de o lectură literalistă a mileniului Apocalipsei.

În completarea celei de-a treia categorii, presbiterul Timotei introduce dintr-o „carte de la patriarhie” o listă cu 16 diverse secte și facțiuni monofizite „acefale” — lipsite de cap bisericesc canonic — și „teopashite” — pentru că foloseau Trisaghionul cu adaosul „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi” — apărute în secolul VI din controversile și sciziunile interne ale severienilor: 1. teodosienii, 2. agnoeții, 3. pavelienii, 4. niobiții, 5. triteiștii filoponieni și 6. antifiloponieni, 7-9. trei facțiuni de gaianiști sau iulianiști, 10. dioscorienii, 11. acefalii, 12. antropomorfiții, 13. varsanufiții, 14. isaianiții, 15. petrienii și 16. sergienii.

Relațiile de geneză și filiație doctrinară între toate aceste facțiuni monofizite din secolul VI sunt mult mai clar și precis expuse în secțiunea despre cele 12 schisme ale antichalcedonienilor „șovăielnici (*diakrinomenoi*)” ezitanți în opiniile lor hristologice, tratat ereziologic independent scris de un chalcedonian în jurul anului 600 și anexat ulterior tratatului presbiterului Timotei de un editor bizantin. (Editat ca atare de J.-B. Cotelier, tratatul anonim apare în PG 86/1 ca făcând parte din tratatul lui Timotei.)

Din arhiva patriarhiei Constantinopolului presbiterul Timotei a mai anexat la tratatul său despre primirea heterodocșilor în Biserica Ortodoxă, pe lângă lista celor 16 facțiuni miafizite, și o altă prețioasă listă de 19 puncte doctrinare ale ereziei spirituale a sectei „marcianiștilor” din secolul VI. În prezentarea acestor teze eretice, Timotei ne informează că, numiți așa de la un anume bancher Marcian, care a trăit pe timpul

împăraților Iustinian și Iustin II, marcianiștii erau o altă formă a mesalianismului²⁷. Acesta era o mișcare spirituală radicală, antisacramentală și anticlericală, apărută la mijlocul secolului IV în Siria și răspândită apoi în Egipt, Asia Mică și Constantinopol. Adepții ei erau cunoscuți sub numele de rugători (mesalieni în siriacă, evhiți în grecește), entuziaști (adepti ai transelor), horeuți (adepti ai horelor ca metodă de unire mistică) sau de la numele unor lideri ai lor: eustatieni, adelfieni și lampetieni. Popularea erezii a fost combătută între anii 380 și 450 de un șir de episcopi faimoși menționați de Timotei și de sinoade locale din Antiohia și Asia Mică, între care și de Sinodul III Ecumenic de la Efes, sinoade nemenționate de presbiterul constantinopolitan. Învățăturile mesaliene — care au cunoscut multe variante, ecouri și metamorfoze în Antichitatea creștină și Evul Mediu bizantin (mergând până la bogomilism) — ne sunt cunoscute dintr-o prezentare făcută de Teodoret al Cyrului în secolul V și din două liste cu teze mesaliene. Una dintre ele este cea în 18 articole păstrată în completarea de către Ioan Damaschinul a listei celor 80 de erezii întocmite de Epifanie al Salaminiei (tratatul despre cele 101 erezii epifanio-damaschinian fiind anexat și în edițiile bizantine ale „Syntagmei” și „Nomocanonului în XIV titluri”), iar cealaltă este cea în 19 articole ale „marcianiștilor”²⁸ anexată la tratatul său de presbiterul Timotei. Ca atare, aceasta din urmă e o sursă de prim ordin în ce privește cunoașterea concepției despre viața spirituală a acestei mișcări radicale. Așa cum a stabilit K. Fitschen, dacă lista transmisă de Ioan Damaschinul e o colecție de extrase din „Asketikon”-ul macarian condamnate ca mesaliene la Efes în 431, lista transmisă de Timotei provine din epistola sinodală trimisă în 426 de către episcopii din Pamfilia de patriarhul Constantinopolului, Sisinius. Potrivit acestor articole, de la naștere omul are în el un demon moștenit, care nu poate fi scos prin botez, nici prin Euharistie, ci doar prin rugăciune, care aduce prezența sensibilă a Duhului Sfânt și nepătimirea totală, prin care omul ajunge transformat în Dumnezeu ca Hristos. În această stare harismatică autogenerată omul e deasupra învățăturii, ascezei, muncii, disciplinei și grijii de alții, e profet și cunoscător al viitorului și inimilor; participarea la comuniunea bisericii fiind indiferentă, minciuna pentru evitarea persecuției e permisă.

Sursă de primă mână indispensabilă pentru cunoașterea fenomenului complex al erezilor spirituale, dar și al facțiunilor antichalcedoniene din veacul VI, , inclus ca anexă în corpusul marilor colecții canonice devenite veritabile coduri canonice ale Bisericii bizantine, tratatul despre primirea în Biserică a heterodocșilor al

²⁷ Cf. monografia capitală a lui Kl. Flitschen, *Messalianismus und Antimesalianismus. Ein Beispiel ostkirchlicher Ketzergeschichte*, Göttingen, 1998; despre marcianiști, p. 281-284 și originea lor în lampetieni, p. 273-281. Lampetios a fost un „entuziast” din Capadocia activ în anii 450-460, condamnat de episcopii locului.

²⁸ Cf. *ibid.*, p. 69-77.

presbiterului constantinopolitan Timotei merită astfel să fie restituit ca un monument important al tradiției dogmatice și canonice ortodoxe.

II

Timotei presbiterul preasfintei Marii Biserici a Constantinopolului către Ioan presbiterul preasfintei Biserici catholice a lui Dumnezeu și skevofilax al bisericii sfintei Născătoare de Dumnezeu din Chalkoprateia despre diferența între cei care vin la preacurata noastră credință²⁹

Trei ordine³⁰ găsim, foarte iubite de Dumnezeu coliturghisitor și cel mai drag dintre toți Ioan al meu, între cei ce vin la sfânta Biserică apostolică și catholică a lui Dumnezeu:

- primul e al celor care au nevoie de sfântul Botez;
- al doilea e al celor care nu sunt botezați, ci unși cu sfântul Mir;
- iar al treilea e al celor care nu sunt botezați, nici nu sunt unși, ci numai anatemizează erezia proprie și orice altă erezie.

[I] Cei care sunt botezați sunt aceștia:

[1] *Taskodrugii*³¹

Aceștia locuiesc în Galatia, având drept învățător pe un oarecare Marcu vrăjitor; socotesc drept nimic cunoașterea dumnezeiască, iau în răs Botezul, declină simbolurile acestuia zicând că nu trebuie să închipuim iconic în chip văzut

²⁹ CPG 7016 *Timotheus presbyterus Constantinopolitanus De iis qui ad Ecclesiam accedunt*.

Text editat prima dată de J. Meurs, *Variorum divinorum*, Leiden, 1619, apoi de F. Combefis, *Auctarium novum bibliothecae Graeco-Latinorum Patrum II: Historia haeresis Monothelitarum*, Paris, 1648, și integral cu titlul *De receptione haeticorum* de J.-B. Cotelier în *Monumenta Ecclesiae Graecae* t. III, Paris, 1686, p. 377-420, text reprodus în PG 86/1, 12-68. A fost editat critic și de Vladimir Benesevic (1874-1938) în finalul ediției sale *Древнеславянская кормчая 14 титулов без толкованиѹ/Syntagma XIV titulorum sine scholiis secundum versionem palaeo-slovenicam adiecto textu graeco e vetustissimis codicibus manuscriptis exarato*, Petropoli [St. Peterburg], 1906, p. 707-738.

³⁰ *Taxeis*.

³¹ Timotei presbiterul cunoaște masivul tratat împotriva a optzeci de erezii (*Panarion*) scris în anii 371-374 de sfântul Epifanie al Salaminei Ciprului (310-403), cel mai important ereziolog al Bisericii vechi, atât în textul său – PG 41, 175-1200 (haer. 1-66) și 42, 9-773 (haer. 67-80) – cât și în rezumatul său mai tardiv, așa-numita *anakephalaiōsis*, PG 42, 833-885), rezumat reprodus integral de sfântul Ioan Damaschinul (care l-a completat cu alte douăzeci de erezii, PG 94, 578-790). Cf rezumatul epifanian nr. 48: „Catafrigenii, montaniștii și tascodrungiții care primesc Vechiul și Noul Testament, dar introduc alți profeți, laudând pe un oarecare Montan și Priscilla”

pe pământ întipăririi ale lucrurilor cerești și de negrăit și cele netrupești nu trebuie să fie închipuit iconic prin lucruri trupești. Tăgăduiesc economia Domnului pentru noi, iar despre creația celor ce sunt rătăcesc ca și Simon [Magul]. Se numesc „taskodrugii” pe limba galatenilor, de la „taskos” care se tâlcuiește „țăruș” și „dragos” care se tâlcuiește „nară”. Au următorul obicei: la așa-zisele lor rugăciuni își odihnesc degetul mâinii drepte de nară și așa se roagă. În acest fel se numesc pe limba galateană „taskodrugii”, ceea ce se tâlcuiește „cu țărușul în nări”³².

[2] *Marcioniști sau artotyriți*³³

Marcion³⁴ a fost un discipol pontic al lui Kerdon³⁵. El a pus la baza celor ce sunt patru substanțe nenăscute și a concentrat iarăși pe cele patru la două, dintre care pe unul îl numea Dumnezeu bun și de necunoscut, iar pe celălalt demiurg drept și rău, și spune că Domnul S-a făcut om în chip aparent, nu adevărat. Materia o numește foarte rea, iar lumea produsul răului. Credea că sufletul e o părticică din ființa lui Dumnezeu și stabilea o luptă neîmpăcată între suflet și trup. Spunea că șarpele e mai bun decât demiurgul, întrucât acesta din urmă a oprit gustarea din pom din invidie, iar acela a sfătuit să se guste din el fiind lipsit de invidie [generos], și îl venerează plămădindu-l din bronz.

Artotyriții provin din această erezie a lui Marcion, dar îi schimbă numele prin adăugarea unor idei proprii. Căci frământând aluat dospit cu lapte îl dau

³² *Passalorhynchitai*.

³³ *Artotyritai*, cei care aduc ofrande euharistice pâine (*artos*) și brânză (*tyros*).

³⁴ Marcion din Sinope (c. 85-160), promotorul unei viziuni dualiste despre creștinism și canonul biblic, care opunea pe adevăratul Dumnezeu al iubirii de dincolo de lume descoperit în Iisus-ul Evangheliei după Luca și al epistolelor pauline Dumnezeului rău al Vechiului Testament, Dumnezeuul creației și Legii. Respins de presbiterii Bisericii Romei, și-a constituit o biserică ascetică rigoristă influentă mult timp. Marcionismul a obligat Biserica secolului II să facă importanțele precizări și delimitări cuprinse în canonul biblic al Vechiului și Noului Testament, în canonul adevărului și succesiunea apostolică.

Cf rezumatul epifanian nr. 42: „Marcion, venit din Pont, era fiu de episcop, dar stricând o fecioară a ajuns să fie scos din Biserică de propriul său tată. Venind la Roma, a cerut să i fie primită căința de cei ce conduceau Biserica în acea vreme și, neizbutind, s-a ridicat împotriva credinței și a învățat trei principii: bun, drept și rău, și a spus că Noul Testament e străin de cel Vechi și de cele din el. Acesta și marcioniștii proveniți din el resping învierea trupului, dau botezul nu numai o dată, ci a doua și a treia oară după recăderea în păcat, iar pentru cei morți catehumeni îi botează pe alții. La ei se îngăduie și femeilor să dea botezul.”

³⁵ Kerdon, dascăl gnostic sirian activ al Roma în jurul anului 138, al cărui discipol a fost Marcion. Cf rezumatul epifanian nr. 41: „Kerdon a urmat lui Heracleon împărțându-i rătăcirea, dar a adăugat la amăgirea lui. Mutându-se din Siria la Roma, și-a expus propovăduirea pe timpul episcopului Hyginus [136-140]. Învăța că sunt două principii contrare și că Hristos nu s-a născut; deasemenea nega învierea morților și Vechiul Testament.”

inițiaților lor. Aceștia resping Legea, Profetii și Patriarhii, și se țin mai mult de Evanghelia după Luca. Învierea trupurilor o iau în râs ca pe o absurditate. Marcion însuși aducea ca ofrandă în Taine apă, obicei pe care l-au preluat de la el și discipolii lui. Se spune că Marcion i-a zis lui Policarp:³⁶ „Recunoaște-ne, Policarpe!”, dar Policarp i-a spus: „Te recunosc întâiul-născut al Satanei!”.

[3] *Sakkofori și apotaktiți și encratiți sau hydroparastați*³⁷

Aceștia Îi aduc lui Dumnezeu ofrandă [euharistică] apă în loc de vin, de aceea se numesc hydroparastați. Căsătoria o numesc desfrânare. Iar cele făcute de Dumnezeu le urăsc ca rele. Aceștia au avut drept inițiator al ereziei lor pe unul³⁸ din discipolii lui Iustin martirul și filozoful³⁹, căci se spune că a născocit această erezie după martiriul sfântului Iustin, depărtându-se de Biserică.

³⁶ Polycarpus, episcop martir al Smirnei (69-155), ucenic al apostolului Ioan și corespondent al sfântului Ighnatie Teoforul, pomenit pe 23 februarie

³⁷ „Purtători de pânză de sac”, „renunțători”, „înfrânați”, „împărtașiți cu apă”, patru nume date unor curente ascetice rigoriste din creștinismul răsăritean al secolele II-IV; cf canonul 47 al sfântului Vasile cel Mare, ed. Benesevic, *Древнеславянская кормчая 14 мумулов/Syntagma XIV titulorum*, 1906, p. 492-493:

„Encratiți, sakkofori și apotactiți sunt în același caz în care sunt novațienii, numai că despre aceia a fost pronunțat un canon, chiar dacă diferit, dar cele privitoare la aceștia au fost trecute sub tăcere. Cu un cuvânt, noi pe unii ca aceștia îi rebotezăm. Chiar dacă la voi rebotezarea e interzisă, așa cum și la romani în virtutea unei economii nu este socotit nul botezul lor, să aibă tărie argumentul nostru, și anume că: întrucât erezia lor e un vlăstar al celei a marcioniților, care au repulsie față de căsătorie, întorc spatele vinului și spun despre creația lui Dumnezeu că e întinată, nu-i primim în Biserică dacă nu sunt botezați cu Botezul nostru. Și să nu ne spună: „Am fost botezați în Tată, în Fiul și în Duhul sfânt” ei, care-L pun pe Dumnezeu drept autor al relelor, rivalizând cu Marcion și cu celelalte erezii. Astfel că, dacă place acest lucru, e nevoie ca mai mulți episcopi să vină la un loc și așa să promulge acest canon, pentru ca și cel care l-a făcut să fie fără primejdie, și cel care răspunde să fie vrednic de crezare în cele privitoare la unii ca aceștia.”

³⁸ Tatianos din Adiabene sau Sirianul (cca.120-180), dascăl creștin sirian activ la Roma adept al unui creștinism ascetic rigorist(encratist), autor al unei armonizări a celor patru evanghelii, „Diatessaron”, foarte populare în creștinismul siriac până în secolul IV. Cf rezumatul epifanian nr. 41: „Acest Tațian a înflorit contemporan cu Iustin preasfântul martir și filozof, dar după moartea lui Iustin s-a stricat cu dogmele lui Marcion și învăța aceleași lucruri cu el, adăugând și altele diferite de acela. Se spunea că era de origine din Mesopotamia.”

³⁹ Iustin Filozoful și Martirul (cca. 100-165), originar din Samaria, faimos dascăl și apologet activ la Roma la mijlocul secolului II, pomenit pe 1 iunie.

[4] *Valentin și Vasilide, cei numiți și hermei*

Vasilide⁴⁰ egipteanul fabula că Hristos a venit pe pământ necorporal și că n-a suferit nici o pătimire, ci Simon Cirineanul a fost pironit pe cruce fiind socotit drept El, iar Hristos văzând acest lucru de departe, râdea de neștiința iudeilor. Spunea că trebuie să credem nu în cel răstignit, ci în cel ce a părut că a fost răstignit. Tăgăduia însă învierea trupului/cărnii, socotind drept nimic Legea și Profetii, îngăduia însă să se guste din cărnurile sacrificate idolilor și să se facă fără discernământ toate lucrurile de rușine, precum și să se săvârșească vrăjitorii, incantații și magii.

Valentin⁴¹ presupunea că înainte de toate preexistau Adâncul și Tăcerea, spunând și el monstroozitatea că Hristos e necorporal și că i s-a dat de către demiurg un corp psihic, care nefiind mai întâi pipăibil și vizibil, a ajuns așa mai apoi. Dintre aceștia unii s-au numit hermei, luându-și numele poate de la cineva numit astfel [Hermes]. Fac orice faptă interzisă, numesc lucrurile nelalocul lor sărbători și mănâncă din cărnurile sacrificate idolilor. Mai spune despre corpul Domnului că S-a coborât de sus și a trecut prin Fecioara Maria ca apa printr-un canal. Mai spun și această monstroozitate: că va învia alt corp, spiritual, și nu acesta. Spune că el însuși face parte dintre gnostici [cunoscători]. Bardesane⁴² spune același lucruri cu Valentin. Acest Valentin a fost episcop al Egiptului.

⁴⁰ Basilides, dascăl gnostic activ în Alexandria între 117-138, autor de comentarii ale Evangheliilor pierdute, școala sa fiind influentă în Egipt. Cf rezumatul epifanian nr. 24: „Vasilide fusese împreună cu Satornil ucenic al simonienilor și menandrienilor și gândea lucruri asemănătoare cu ei, deosebindu-se însă în ceva: căci spunea că există 365 de ceruri, cărora le atribuia nume de îngeri. De aceea are anul acest număr de zile, iar numele abrasax, care este numărul 365, spunea că este un nume sfânt”.

⁴¹ Valentinus (cca.100-160), dascăl gnostic alexandrin, autorul unui subtil și influent sistem, activ cu succes în Roma, unde a candidat chiar la funcția de episcop, fiind însă respins de presbiterii din Roma, ca și Marcion, pentru viziunea sa gnostică nebiblică despre creștinism. După el școala lui s-a împărțit într-una orientală (Teodot) și alta italiană (Ptolemaios, Heracleon și Marcu). Cf rezumatul epifanian nr. 31: „Valentinienii resping învierea și nesocotesc Vechiul Testament, deși citesc pe profeti și primesc toate câte pot fi făcute prin exegeză tropologică [alegorică] să semene ereziei lor. Introduc însă alte mitologii spunând că sunt trei zeci de nume de eoni născute în perechi [syzygiai] masculin feminin din Tatăl a toate, și pe care i socotesc atât zei, cât și eoni. Mai spun că Hristos și-a adus trupul din cer și că a trecut prin Maria ca printr-un canal”.

⁴² Bardaisan (154-222), dascăl gnostic sirian, astrolog, filozof și poet renumit, activ în Edessa, influențând prin hristologia sa doketică și cosmologia dualistă pe Mani. Cf rezumatul epifanian nr. 57: “Acest Bardesane era din Mesopotamia. Mai întâi a ținut credința adevărată și a excelat în filozofie, dar, abătându-se de la adevăr, învăța asemenea lui Valentin, afară de unele lucruri în care se deosebea de Valentin”.

[5] *Nicolaiții*

Erezia nicolaiților se trage de la Nicolae⁴³, unul din cei șapte diaconi [FA 6, 5]. Nicolae având o femeie frumoasă, i-a îngăduit să se culce cu oricine vrea. Trebuie știut și aceasta, că nimeni din ceilalți ereziarhi nu apare a fi cauză și învățător al oricărei fapte atât de scârboase, urâte și de nespus. Căci el a început să spună că dacă nu desfrânează în fiecare zi, nu poate avea parte de viața veșnică. Fiindcă de la el au primit prilejurile oricărei destrăbălări de nespus și cei numiți gnostici și barboriți. Atât de mare e scârboșenia lor că episcopului — căci „înger” înseamnă aici episcop — unei Biserici Iisus Domnul i-a spus: „Ai ceva bun: că urăști faptele nicolaiților, pe care le urăsc și Eu” [Ap 2, 6].

[6] *Montaniștii, numiți și pepuzieni*

Montan⁴⁴ se numea pe sine însuși Paracletul; seducând două femei desfrânate, Priscila și Maximila, le numea profetese, iar satul Pepuza din Frigia îl numea Ierusalim. Îngăduia desfacerea căsătoriilor și abținerea de la mâncăruri, și pervertea Paștele, iar cele Trei Ipostase ale Dumnezeuirii de o ființă le contracta într-o singură persoană contopită. Aceștia amestecă sânge și făină pentru împărtășanie, deși de rușine tăgăduiesc această împărtășire.

[7] *Maniheii*

Aceștia se trag de la Mani persanul⁴⁵ și blasfemiează spunând că divinitatea este o dualitate contrară și de putere egală, una fiind cauza luminii, iar alta a

⁴³ Cf rezumatul epifanian nr. 25: “Nicolaiții, de la Nicolae care fusese rânduit de apostoli peste văduve [FA 6, 5; cf. Ap 2, 6. 15], și care din pricina geloziei față de soția sa îi învăța pe ucenicii săi să săvârșească lucrul de rușine cu alții, și a introdus în lume învățăturile lui Caulacauh, Protonic și ale altor nume barbare”.

⁴⁴ Montanus, presbiter din Frigia (cca. 101-200), întemeitor în jurul anului 172 în Frygia al unei mișcări harismatice, ascetice, profetice și milenariste, pretinzând că e întruparea Paracletului, foarte influentă multe secole în Asia Mică și Africa (unde l-a atras pe Tertulian)

Cf rezumatul epifanian nr. 48 mai sus, nota 2, și nr. 49: „Pepuzienii, numiți și quintillieni, de care sunt legați artotyriții, sunt două erezii: pe de o parte, provin din catafrigieni, pe de altă parte, învață și altele decât aceștia. Divinizează orașul Pepuza, un loc pustiu între Galatia, Capadocia și Frigia, și-l socotesc Ierusalim. Există însă și o altă Pepuza. Dau și femeilor stăpânirea și preoția. Celebrează unele mistere în care străpung un prunc tânăr cu ace de bronz ca și catafrigienii și, amestecând făină cu sângele lui și făcând pâine, o aduc ofrandă [euharistică] și se împărtășesc din ea. Mai povestesc basmul cum că Hristos s-a descoperit acolo, în Pepuza, Quintillei sau Priscillei în chip de femeie. Folosesc Vechiul și Noul Testament dar răstălmăcindu-le după mintea lor”.

⁴⁵ Mani (și Manichaios de la siriacul Mānī ḥayyā „Mani cel Viu”, c. 216-276), profet iranian, întemeietor al unei religii gnostice dualiste universaliste active misionar și extrem de

întunericului. Zeifică soarele și luna, pe diavol îl numesc stăpân al materiei, căsătoria o numesc instituție a demonului, iar darea la cei nevoiași o numesc fărădelege. Spun că, întrupându-se, Domnul n-a luat asupra Lui nimic omenesc, iar crucea, moartea și învierea le iau în răs ca aparente. Învață transmigrația sufletelor în fiare, păsări și dobitoace, și spun că toate sunt însuflețite: focul, aerul, pământul, apa, plantele, pomii și semințele. De aceea cei mai inițiați la ei, numiți și „aleși”, nu frâng pâine, nu taie legume, ci îi blestemă pe cei ce fac acestea. Practică vrăjitoria și mantica, și nu se abțin de la comiteri. Acest antihrist s-a numit pe sine însuși Hristos/Mesia și a trimis discipoli care să-l vestească. Făgăduind să-l vindece pe fiul bolnav al regelui persanilor, dar mai apoi omorându-l, a primit drept plată condamnarea la jupuirea pielii. Mai spun și aceasta: că pământul e purtat pe umăr de un oarecare Sacla, iar când obosește îl mută pe celălalt umăr și în acest fel se produce cutremurul. Despre suflete spunea asta: că Domnul a meșterit pentru mântuirea sufletului un mecanism care are douăsprezece butoaie și care, învârtit fiind de sferă, trage în sus sufletele morților, pe care soarele lovindu-le cu razele sale le purifică și le dă lunii și așa se completează ceea ce se numește la noi discul lunii.

[*Altă variantă:* Întinatul Mani s-a numit pe sine însuși Paracletul și apostol al lui Iisus, deși nu se află nicidecum ascultând cuvintele Domnului, nici folosindu-se de scripturile Lui. Luând prilejuri de la Marcion și de la lucrătorii celor rușinoase și rău-cinstitori de Dumnezeu dinaintea aceluia, și de la magii din Persia, el învață două principii: unul spune că e Dumnezeu Cel peste toate, iar celălalt stăpânește lumea noastră până la al treilea cer, iar acesta e diavolul care a dat Legea lui Moise și care a trimis pe profeți, fără să privească însă pe Cel care a dat Legea prin Moise sau pe proroci, ci blasfemiind, ca și Marcion și ceilalți de un gând cu el și ticăloși. Nu crede în înviere, nu primește botezul, divinizează magia, slujește tuturor demonilor, jură pe zei, blestemă mâncărurile ca pe niște lucruri străine. Urâții de Dumnezeu maniheii care-și trag obârșia de la el și-au făcut noi cărți demonice, care sunt: 1. Evanghelia celor vii; 2. Comoara vieții; 3. Colecția epistolelor; 4. a tainelor; 5. Heptalogul lui Alogius; 6. Colecția rugăciunilor; 7. a capitolelor; 8. tratatul despre giganți; 9. Evanghelia după Toma; 10. Evanghelia după Filip; 11. Faptele Apostolului Andrei; 12. a 15-a Epistolă [a lui Pavel] către laodiceeni; 13.

influentă la sfârșitul antichității în Orientul Apropiat, Asia Centrală, Egipt și Africa, persecutată și reprimată brutal în Imperiile iranian și roman.

Cf rezumatul epifanian nr. 66: “ Maniheii, care se numesc și acuanii, sunt ucenicii lui Mani Persanul, care, pe de o parte, spun că Hristos e o arătare și, pe de altă parte, cinstesc soarele și luna și se roagă stelelor, puterilor și demonilor, și introduc două principii, rău și bun, care există veșnic; mai spun că Hristos s/a arătat și a pățimit în mod aparent, blasfemiind Vechiul Testament și Dumnezeul Care a grăit în el, precizând că nu toată lumea, ci doar o parte a ei a fost făcută de Dumnezeu”.

Copilăria Domnului, pe care au alcătuit-o ei, vrând să arate aparentă întruparea Lui și, nu reală.

Iar că acestea sunt mincinoase, ascultă Constituțiile Apostolice: „Vedeți să nu primiți cărțile ținute de cei lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu sub numele nostru [al apostolilor]; căci nu trebuie să fiți cu luare-aminte la numele apostolilor, ci la natura lucrurilor și la gândirea nedistorsionată. Fiindcă știm că aceia din jurul lui Simon și Cleobios, alcătuiind cărți în numele Domnului și ucenicilor Lui, ne poartă de jur împrejur și pe noi, robii Lui, spre amăgirea voastră, a celor ce iubiți pe Hristos. Și în vechime unii au scris cărți apocrife ale lui Moise, Enoh, Adam, Isaia, David, Ilie și ale celor trei Patriarhi; dar unele ca acestea sunt corupte și contrare adevărului. Și acum au născocit nume infame, defăimând creația, legea, profeții, atribuindu-le unora nume barbare, de îngeri, după cum spun ei, dar în realitate de demoni, de care ascultă ei. Fugiți de învățătura lor, ca să nu vă împărtășiți de pedeapsa celor ce le-au scris spre amăgirea și pierzania credincioșilor și a ucenicilor ireproșabili ai Domnului”.]

[8] *Eunomienii sau anomeii*

Eunomiu⁴⁶ a fost ucenic al lui Arie⁴⁷. Pe acesta Eudoxiu, care a răpit scaunul Constantinopolului, folosindu-se de nepăsarea lui Constanțiu⁴⁸, l-a pus episcop al

⁴⁶ Eunomios (335-393), originar din Capadocia, discipol al diaconului Aetius, adept al unui subordinaționism trinitar radical, așa-numitul „anomeism”, pentru care doar Tatăl este Dumnezeu deplin, Fiul și Duhul fiind total inferiori și „neasemănători” cu El. Protejat al lui Eudoxius al Antiohiei (358-359), apoi al Constantinopolului (360-370), care l-a numit în 360 episcop al Cizicului, dar după un an l-a depus la insistențele împăratului Constantius II, revenit însă până în 383, când a fost exilat definitiv; combătut teologic de Părinții Capadocieni.

Cf rezumatul epifanian nr. 76: „Aetienii de la Aetios cilicianul care a fost făcut diacon de Gheorghe, episcopul arienilor din Alexandria, care se numesc și anomei [adeptii neasemănării], iar de către unii eunomieni de la un oarecare Eunomie, care a fost ucenic al lui Aetios; împreună cu ei a fost și Eudoxiu, dar, chipurile, din pricina fricii de împăratul Constanțiu, acesta s-a separat de el și numai Aetios a fost exilat. Totuși Eudoxiu a rămas arian, nu însă în felul lui Aetios. Acești anomei și aetieni înstrăinează cu totul pe Hristos și pe Duhul Sfânt de Tatăl, afirmând despre Aceștia că sunt creaturi, și nu spun nici măcar că ar avea o asemănare cu Acesta. Vor să-L prezinte pe Dumnezeu prin silogisme aristotelice și geometrice și tot prin astfel de moduri să arate, chipurile, că Hristos nu poate fi din Dumnezeu. Eunomienii care provin din ei rebotează pe toți cei ce vin la ei, nu numai pe nearieni, ci și pe cei ce vin de la arieni, întorcând în sus picioarele celor botezați pe cap, cum se spune. Mai spun că nu e nimic îngrozitor a greși în ceva, desfrânând sau prin vreun alt păcat; căci Dumnezeu nu cere nimic altceva de la cineva decât numai să fie în această credință a lor.”

⁴⁷ Arieos (256-336), presbiter din Alexandria, promotor al subordinaționismului trinitar, condamnat în 325 la Sinodul I Ecumenic de la Niceea, reabilitat ulterior, a fost la originea

Cyzicului. Întrecându-l în blasfemii pe învățătorul său, acest Eunomiu a adăugat că Fiul este din cele ce nu sunt, supus schimbării și rob, și între toate neasemănător [*anomoion*] Tatălui. Nesuportându-l cei din Hellespont, l-au denunțat la împăratul Constanțiu, care învăța că Dumnezeu Cuvântul trebuie numit doar asemănător [*homoion*], nu neasemănător, nici de o ființă [cu Tatăl]. În acest mod Eunomiu a ajuns surghiunit. Cei convinși de el îi botează pe cei inițiați de ei cu o singură cufundare și vărsând apă pe capul lor până la buric, cele de la pântec în jos rămânând neatinsse de vărsarea apei, spunând că nu e îngăduit organelor genitale să dobândească darul nesticăciunii. Nu au biserică, nici cort, nici loc de adunare, ci se adună în locuri ascunse, de aceea cei mulți îi numesc trogliți și troglodiți [locuitori în crăpături și găuri].

[9] *Pavelianiștii*

De la Pavel din Samosata⁴⁹, care a gândit despre Hristos lucruri umile și pedestre, spunând că a fost prin natură un om obișnuit și că și-a avut obârșia din Maria.

[10] *Fotianiștii*

De la Fotin⁵⁰, episcop al Sirmiumului sub împărăția lui Constanțiu, a înnoit erezia lui Pavel din Samosata, Sabeliu Libianul⁵¹ și Montan. Învăța că Dumnezeu

îndelungatelor dispute trinitare din Orientul creștin care au dominat tot secolul IV; combătut teologic de sfântul Atanasie cel Mare.

⁴⁸ Constantius II, al doilea fiu al lui Constantin I și Fausti, împărat roman între 337-361, promotor activ al unei variante de arianism ca religie oficială a Imperiului roman.

⁴⁹ Pavel din Samosata (cca. 200-275), demnitar și episcop al Antiohiei între 260-268, depus de sinodul din 269 pentru adopțianism hristologic și unitarianism trinitar. Cf rezumatul epifanian nr. 65: „Pavelienii de la Pavel din Samosata. Acest Pavel aproape afirmă că Hristos nu trebuie să existe, făcând din el un Cuvânt [al lui Dumnezeu] rostit doar de la Maria încoace, cele spuse despre el în dumnezeieștile Scripturi socotind că sunt spuse în mod anticipativ, fără ca el să existe de fapt, și că el își are existența de la Maria încoace, începând cu venirea Lui în trup”. Despre pavelianiști și canonul 19 al Sinodului I Ecumenic de la Niceea, ed. Benesevic, *Древнеславянская кормчая 14 титулов / Syntagma XIV titularum*, 1906, p. 94:

“Despre pavelienii care caută refugiu la Biserica catholică s-a luat hotărârea ca să fie rebotezați în orice chip. Iar dacă în trecut unii au fost rânduiți în cler, dacă se arată ireproșabili și neprihăniți, după ce vor fi rebotezați să fie hirotoniți de episcopul Bisericii catholice; dar dacă cercetarea i-ar găsi nedestoinici, se cuvine să fie depuși”.

⁵⁰ Photinos (cca. 300- 376), episcop al Sirmiumului în Pannonia Secunda, adept al lui Marcel al Ancyrei, condamnat în 345, 347 și 351. Cf rezumatul epifanian nr. 71: „Acest Fotin de origine din Sirmium gândea lucruri asemănătoare cu Pavel din Samosata, dar în unele se deosebea de el. Și el afirma că Hristos începe de la Maria încoace”.

⁵¹ Sabellios (cca. 215) preot și teolog din Lybia activ la Roma, unde a susținut o viziune unitariană despre Treimi, în care cele Trei Persoane sunt simple roluri/măști [*prosōpa*] sau

Cuvântul nu e nici fără de început, nici Făcător al tuturor veacurilor, nici n-a preexistat întregii creații, ci spunea că e nou și recent, trăgându-și obârșia din nașterea după trup a Fecioarei. Pe acest Fotin, ținându-se un sinod la Sirmium [în 351], nu numai l-a dezbrăcat de demnitate, dar l-a proclamat străin de Biserica romanilor. De aceea și cei ce vin din această erezie au nevoie de sfântul Botez.

[11] *Marcelienii*

De la Marcel care a fost episcop al Ankyrei⁵².

[12] *Sabelienii*

De la Sabeliu Libianul care învăța „filiopaternitatea” [*hyopatoria*] și spunea că există o singură ipostasă în Sfânta Treime. Lucruri asemănătoare cu acestea a gândit și un alt Sabeliu episcop al Pentapolisului. A îndrăznit să spună și asta: că Unul Născut a fost numit Cuvânt când a ieșit pentru o trebuință în timp, după care S-a întors iarăși de unde a ieșit, și n-a existat nici înainte de ieșire, nici după întoarcere.

[13] *Simonienii*

De la Simon Magul⁵³ [cf. FA 8]. Aceasta este, cum spun unii, prima erezie de la Hristos. Acest Simon a fost un vrăjitor care a pornit din Gethon, un oraș din

modalități succesive de manifestare ale aceluiași unic subiect divin. Cf rezumatul epifanian nr. 72: „Sabelienii aveau opinii asemănătoare cu Noet, afară de faptul că ei nu spuneau că Tatăl a pătimit, dar spuneau despre Cuvântul Său că e rostit și apoi readus iarăși înapoi”, și nr. 57: „Noet era din Smirna Asiei. Purtat fiind, însă, de zădărnicii împreună cu alții, spunea că Hristos e „Fiu-Tată” și învăța că Același [Dumnezeu] este Tată, Fiu și Duh Sfânt. El însuși spunea că e Moise, iar fratele său Aaron”.

⁵² Marcellos (†374), episcop al Ankyrei dinaintea de 314, teolog nicean, aliat al sfântului Atanasie al Alexandriei în rezistența față de subordinaționismul arian, acuzat însă de susținerea unui unitarianism de tip neosabelian, pentru care a fost condamnat și exilat în repetate rânduri de arieni, dar a fost combătut și de Părinții Capadocieni și în Simbolul de credință al Sinodului II Ecumenic din 381. Cf rezumatul epifanian nr. 72: „Marcel al Ankyrei Galatiei avea faima că gândește asemenea lui Sabelie. Dar deși s-a apărat de multe ori răspunzând în scris, a fost învinuit de alții că rămâne în aceleași opinii. Poate că, schimbându-și gândul, s-a îndreptat pe sine însuși sau s-au îndreptat ucenicii lui, pentru că unii ortodocși moderați au apărat tratatele lui”.

⁵³ Considerat în Biserica primară primul ereziarh, samariteanul Simon apare ca promotor în prima jumătate a secolului I al unui sincretism gnostic iudaic bazat pe o cosmologie angelică și o soteriologie în care Simon e Primul Dumnezeu Tatăl coborât ca om ca să izbăvească Primul Gând al Tatălui întemnițat de îngerii creatori în materie și obligat să treacă din corp în corp, ultimul fiind cel a Helenei, partenera lui Simon, și oferind salvarea celor care recunosc în Simon Primul Dumnezeu.

Samaria, fiind deci samarinean. A nălucit neamul samarinenilor spunând că este o mare Putere a lui Dumnezeu și a coborât de sus. Samarinenilor le spunea că el este Tatăl, iar iudeilor, că tot el este Fiul. Găsindu-și soție o femeie desfrânată din orașul Tyr, a îndrăznit să spună că ea este Duhul Sfânt și că pentru ea s-a coborât. Ea este, spunea, oaia pierdută și care a luat în fiecare cer o altă formă după forma fiecărui cer. „Ca să ascund puterile mele îngerești, am coborât la Gândire [Ennoia], care este numită și Duh Sfânt, prin care am creat îngerii”. Mai spunea: „Îngerii au creat lumea și oamenii”. Lumea, spunea, nu e de la Dumnezeu, și respingea învierea.

[14] *Despre Menandru*

Menandru⁵⁴ a fost un discipol al lui Simon, fiind și el samarinean din satul Capereta. Acesta a gândit nu numai aceleași lucruri cu învățătorul său, ci lucruri încă și mai lipsite de cinstirea lui Dumnezeu decât acela, numindu-se pe sine însuși Mântuitor trimis de sus, din veacuri nevăzute spre mântuirea oamenilor, învățând că nimeni nu poate să scape de îngerii care au făcut lumea decât prin experiența magiei predate acestora și prin botezul împărtășit de el, care-i învrednicește pe aceștia de nemurire, încât să nu mai moară.

[15] *Despre ebioniți*⁵⁵

Aceștia cred lucruri umile despre Hristos, căci socotesc că e un om simplu și comun, făcut drept prin progres moral și că s-a născut din împreunarea unui bărbat

Cf rezumatul epifanian nr. 21: „Simonienii vin de la Simon Magul care a trăit pe vremea apostolului Petru și era din satul Ghiton din Samaria. Acesta plecând de la samarieni a îmbrăcat doar numele de creștin. Învăță însă rușinoasa împreunare a întinăciunii, indiferența trupurilor. Respingea și învierea și spunea că lumea nu e creația lui Dumnezeu. A dat ucenicilor săi spre închinare o icoană a sa ca Zeus și a desfrânatei care trăia împreună cu el, pe nume Elena, ca Atena. Samarinenilor însă le spunea că este Tatăl, iar iudeilor că e Mesia [Hristos]”.

⁵⁴ Menandros, gnostic samaritean din a doua jumătate a secolului I, discipol al lui Simon Magul și conducător după moartea acestuia al sectei simonienilor, adept al unei cosmologii angelologice și auto-considerându-se Puterea lui Dumnezeu. Cf rezumatul epifanian nr. 22: „Menandrienii, care-și trăgeau obârșia de la același Simon prin Menandru, se deosebeau însă în ceva de simonieni; spuneau că lumea a fost făcută de îngeri”.

⁵⁵ Cf rezumatul epifanian nr. 21: „Ebioniții se aseamănă mai sus zișilor kerintieni și nazorei, cărora li s-a alăturat erezia sampseilor și elchesaiților; aceștia spun că Hristos și Duhul Sfânt au fost creați în cer, că Hristos a venit în Adam, s-a dezbrăcat pentru o vreme de el și iarăși s-a îmbrăcat în el și că același lucru îl săvârșește în venirea sa în trup. Deși sunt iudei, se folosesc de Evangheliu, se scârbesc de mâncarea de carne, țin apa în locul lui Dumnezeu și susțin, cum s-a spus, că la venirea sa în trup Hristos a îmbrăcat un om. Se botează neconținut în apă vara și iarna, chipurile spre sfințire, ca și samaritenii”.

cu Maria. Dar toate ereziile spun acest lucru: spun și gândesc asta și acesta și Kerinth și Carpocrate. De aceea se numesc și săraci, căci aceasta înseamnă la evrei „ebionit”. Mai spun și că Domnul s-a făcut om în aparență și că a fost supranumit „ales” fiind numit fiu al lui Dumnezeu prin alegere de la faptul că Hristos a venit la el de sus în chip de porumbel. Aceștia nu mănâncă nimic însuflețit, iar întrebări fiind: „De ce nu mâncați?”, spun: „Fiindcă acestea sunt din împreunarea și amestecul unor trupuri, de aceea nu gustăm din ele”.

[16] *Despre Kerinth*⁵⁶, de la care vin și kerintienii; alții însă spun că acesta e ebionit

Acesta vorbește ca din mari descoperiri arătate prin îngerii. El minte spunând că după înviere Împărăția lui Hristos e pământească și iarăși spune rătăcind că Ierusalimul după trup va fi locuit timp de o mie de ani într-o sărbătoare de nuntă în poftă și plăceri. Se spune despre sfântul Policarp că zicea că, ducându-se odată evangelistul Ioan la băi să se spele, aflând că acolo se spală Kerinth, a părăsit acel loc și a fugit, îndemnându-i pe cei împreună cu el: „Să fugim ca nu cumva să cadă peste noi baia și să ne prindă pe toți, pentru că înăuntru e Kerinth, dușmanul adevărului”. Se spune și că acesta a lucrat tulburarea atunci când cei din jurul lui Iacob au scris la Antiohia că „au ieșit dintre noi tulburându-ne” [FA 15, 24]. El s-a sfădit cu Petru pentru Corneliu [FA 11, 2], și tot el s-a făcut pricina tulburării făcute împotriva lui Pavel în templu când s-a tuns [FA 21, 24 sq.]. Spune că Hristos a fost răstignit, dar nu a înviat, urmând să învie atunci când se va face învierea universală.

[17] *Satornin*⁵⁷

Acesta gândea întru toate cele ale lui Menandru, care a fost discipol al lui Simon Magul.

⁵⁶ Kerinthos (cca. 100), întemeietorul unei secte iudeo-creștine cu o hristologie adopționistă, cosmologie gnostică și eshatologie milenaristă. Cf rezumatul epifanian nr. 28: „Kerintienii numiți și merintieni de la Kerint și Merint, erau iudei și lăudau circumcizia, dar spuneau că lumea e făcută de îngerii, iar Iisus s-a numit Hristos/Mesia după ce a progresat [în cunoaștere]”.

⁵⁷ Saturninos din Antioch, lider al simonienilor la începutul secolului II. Cf rezumatul epifanian nr. 23: „Satornilienii își trăgeau obârșia de la Satornil. Țineau în Siria lucrurile de rușine ale simonienilor, dar propovăduiau altele, pe lângă cele ținute de simonieni, de o și mai mare uimire. Spuneau și ei, după Menandru, că lumea a fost făcută de îngerii, dar, potrivit opiniei părintelui lor, numai de șapte”.

[18] *Capocrate*⁵⁸

Acesta e supranumit părintele gnosticilor; el spunea în public magiile slăvindu-se în ele ca în niște lucruri mari. Vestea în public și învăța pe ascuns și fără ocoliș indiscrețiile seducțiilor sfătuind să se săvârșească orice lucru de rușine și faptă fără de lege. Mai spunea acest Carpocrate că dacă cineva nu săvârșește voința tuturor demonilor și îngerilor, nu poate să urce în cerul cel mai înalt, nici să treacă de stăpânii și puteri. Și el spunea că Hristos S-a născut dintr-o împreunare trupească.

[19] *Despre Marcu cel necuvios*⁵⁹, *gânditor de cele rele și ereziarh, și adepții lui*

Aceștia își pregătesc o odaie de nuntă și aici fac o inițiere celebrată cu declarații solemne și spun că lucrul făcut de ei este o nuntă spirituală. Și aduc apă și botezând spun: „În numele Necunoscutului tată al tuturor, în Adevărul mamă a tuturor, în cel care a coborât în Iisus”, și rostesc câteva cuvinte în ebraică, ca să-i facă pe inițiații lor să se uimească și mai mult.

[20] *Despre Apelles*

Apelles⁶⁰ a fost ucenic al învățăturilor lui Marcion. Crezând în vorbele demonului care locuia într-o fecioară cu numele Filumene, spunea că profețiile au

⁵⁸ Carpocrates din Alexandria, întemeietorul unei secte gnostice cu moravuri libertine în prima jumătate a secolului II. Cf rezumatul epifanian nr. 27: „Carpocratienii de la un oarecare Carpocrates din Asia. Acesta învăța să se săvârșească orice lucru de rușine și orice fel de păcat. Până când cineva, spunea el, nu trece prin toate și nu face voia tuturor demonilor și îngerilor, nu va putea urca în cerul cel mai de sus nici să treacă de stăpânii și puteri. Spunea că Iisus a luat un suflet înzestrat cu inteligență și când a cunoscut cele de sus le a vestit aici, iar dacă face cineva lucruri asemănătoare cu Iisus, este ca El; iar ca și ereziile provenite din Simon Magul și ceilalți, nega Legea [Veche] și învierea morților. Discipola acestuia la Roma a fost Marcellina. Făcând el în ascuns câte o icoană a lui Iisus, Pavel, Homer și Pitagora, le tămâia și venera”.

⁵⁹ Marcos, dascăl gnostic din secolul II, întemeietor al sectei marcosienilor, discipol al lui Valentin, sistemul său e cunoscut din critica făcută în 180 de sfântul Irineu al Lyonului (130-202). Cf rezumatul epifanian nr. 34: „A fost un oarecare Marcu, care a introdus și el două principii și resping învierea morților. Făcea și iluzionism cu pahare de apă schimbând prin incantații culoarea conținutului lor în roșu purpuriu și așa le iniția pe femeile amăgite de el. Ca și Valentin, și el voia ca toate să fie aduse la existență din 24 de elemente”.

⁶⁰ Apelles, dacal gnostic din secolul II, discipol al lui Marcion, dar care a fost exclus din biserica marcionită; sub influența viziunilor Filumenei a dezvoltat un dualism mai puțin riguros decât cel al lui Marcion. Cf rezumatul epifanian nr. 44: „Acest Apelles învăța cele asemănătoare lui Marcion și Lucian, făcând rea întreaga făptură și pe Făcătorul ei. Dar nu spunea asemenea lor că sunt trei principii, ci un singur principiu și Un Dumnezeu preaînalt și cu neputință de numit, iar Acest Unul a făcut un Altul. Iar acesta, care a fost făcut, a fost găsit rău și în răutatea lui a făcut lumea”

fost spuse de un duh potrivnic și că ele nu spun nimic adevărat. Și multe alte împietăți împotriva Legilor lui Moise și a Profetilor.

[21] *Despre Teodot curelarul*

Se spune că acest Teodot⁶¹ a fost inițiator și părinte al ereziei lui Pavel din Samosata, fiind primul care a spus că Hristos e un simplu om. El a fost excomunicat de Victor episcopul martir al Romei⁶². Iar Pavel din Samosata fiind discipol al acestuia a vrut să înnoiască această erezie, și a fost depus de un sinod⁶³. Se mai spune că Anatoliu mărturisitorul a fost amăgit de Asclepiodot și un alt Teodot bancherul, care au fost ucenici ai lui Teodot curelarul. Aceștia l-au convins pe Anatolie mărturisitorul să se facă episcop al acestei erezii, încât să ia de la ei 150 de dinari pe lună. Deci după ce s-a alăturat lor, Domnul l-a povățuit multe prin vise, mai ales că era martir, dar fiindcă era de neîndreptat, într-o noapte a fost biciuit de îngeri. Astfel că atunci când s-a trezit, s-a îmbrăcat în sac, a presărat pe el cenușă, a vărsat multe lacrimi și a arătat clerului urmele biciuirilor, și așa de-abia l-a primit [în Biserică] Zefirin episcopul⁶⁴.

[22] *Despre elchesaiți, de la Elchesai⁶⁵ profetul mincinos*

Aceștia socotesc drept nimic unele părți din dumnezeiască Scriptură, dar se folosesc de unele ziceri din Vechiul și Noul Testament. Dar Apostolul [Epistolele lui Pavel] îl socotesc drept nimic în chip desăvârșit. Mai spun și că tăgăduirea [lui Hristos] e un lucru indiferent, iar cel ce înțelege, chiar dacă în caz de necesitate va tăgădui cu gura, nu va tăgădui însă cu inima. Pun înainte o carte care spun că a căzut din cer, iar cine o ascultă și crede în ea va primi iertarea păcatelor, dar spun că dau altă iertare decât cea pe care a dat-o Iisus Hristos Mântuitorul nostru.

⁶¹ Theodosios Curelarul din Bizanț venit la Roma în 189, unde a învățat o hristologie adoptianistă și un unitarianism trinitar dinamic, fiind excomunicat. Cf rezumatul epifanian nr. 54: „Teodot, curelarul din Bizanț. Acesta ajungând pe culmile educației eline, fiind prins într-o persecuție împreună cu alții care au fost martirizați pentru Dumnezeu, el singur a căzut. Deoarece a fost muștrat pentru că a fugit, din pricina acuzei că a tăgăduit pe Dumnezeu a născocit învățătura că Hristos e un simplu om”.

⁶² Victor episcop al Romei între 189-198.

⁶³ Sinodul de la Antiohia din 268.

⁶⁴ Zefyrinus episcop al Romei între 198-217.

⁶⁵ Elchesai/Elxai (ca. 100), întemeietor al sectei iudaice elkesaiților pe baza unei revelații angelice cuprinse în Cartea lui Elchesai cu legi și profeții apocaliptice și gnostice, folosită de secte iudeo-creștine trans-iordaniene.

[23] *Despre Nepos*⁶⁶

Acesta a fost episcop al celor din Egipt. Învăța că făgăduințele făcute sfinților în dumnezeiasca Scriptură vor fi date în mod iudaic și că va fi o hrănire trupească timp de o mie de ani pe acest pământ, vrând să întărească acest lucru de râs al inimii lui din Apocalipsa lui Ioan [20, 4].

[24] *Despre Pelagius și Celestius*

Acești gândeau la fel cu Nestorie gânditorul de lucruri zadarnice, dat fiind că în Sinodul de la Efes [431] s-au spus multe lucruri rele despre ei, și anume că răucinstitorul de Dumnezeu Nestorie vrea să înnoiască învățătura [dogma] lui Pelagius și Celestius⁶⁷. Despre ei se spune că s-au răzvrătit împotriva Bisericii pe timpul lui Teofil episcopul Alexandriei⁶⁸ și Inocențiu al Romei⁶⁹ și multe lupte au fost duse de sus-ziși întâi-stătători împotriva lor. După cum se spune, acești doi eretici Pelagius și Celestius n-au fost nici episcopi, nici clerici, nici n-au ținut deloc de tagma sacerdotală, ci peregrinau ca monahi glăsuind în comun împotriva adevărului, dar gândind și cele ale răucinstitorilor de Dumnezeu manihei.

Deci toți aceștia, când vin la sfânta Biserică catholică și apostolică a lui Dumnezeu, au nevoie de sfântul și mântuitorul Botez.

[25] *Mai este însă și o altă erezie: a melchisedechienilor*

Melchisedechienii⁷⁰ sunt cei numiți acum athingani [de neatins]. Aceștia îl glorifică pe Melchisedec [Fc 14] de la care și-au luat și denumirea. Sunt prin Frigia, dar nu sunt nici evrei, nici păgâni. Căci se pare că păzesc sâmbăta, dar nu-și taie împrejur trupul. Aceștia nu suferă ca vreun om să se atingă de ei, ci chiar dacă cineva le dă pâine, apă sau altceva, nu suferă să le primească din mâinile lor, ci le cer celor ce le dau să le pună pe pământ și așa, ducându-se, le ridică ei. La fel și când dau ei altora. În acest fel deci se numesc athingani, pentru că nu suportă să se

⁶⁶ Nepos, episcop al Arsinoei (El Faiyûm, Egipt), adept al unei lecturi literaliste milenariste a *Apocalipsei*, combătute de Dionisie al Alexandriei (248-264).

⁶⁷ Pelagius (cca. 360-418), monah britanic și Caelestius, avocat britanic în Roma, predicatori ai ascetismului și voinței libere a omului. Acuzați de fericitul Augustin ca fiind negatori ai priorității și rolului harului în săvârșirea faptelor bune, au fost condamnați în sinodul de la Cartagina din 411 și excomunicați în 418 de Zosim al Romei, fiind condamnați în 431 și de Sinodul III Ecumenic de la Efes.

⁶⁸ Theophilos, episcop al Alexandriei între 385-412, adversar al monahilor origenieni din Egipt și dușman al sfântului Ioan Hrisostom, a cărui condamnare a prezidat-o în 403 în sinodul de la Stejar.

⁶⁹ Innocentius I, episcop al Romei între 410-417.

⁷⁰ Cf rezumatul epifanian nr. 55: „Melchisedechienii. Aceștia cinsteau pe Melchisedec, spunând că acesta era o putere, nu un simplu om, îndrăznind să reducă toate în numele lui”.

atingă de ei cineva. De aceea când vin la Sfânta Biserică a lui Dumnezeu, și ei au nevoie de mântuitorul Botez.

[II] Iar cei ce sunt unși cu Sfântul Mir sunt aceștia:

[1] *Cvartodecimanii*⁷¹

Aceștia prăznuiesc Învierea lui Hristos în ziua a 14-a a lunii [nisan], în orice zi ar cădea ea, fie luni, marți, miercuri sau joi. Se laudă că această tradiție e a lui Ioan Apostolul. Sunt de acord cu ucenicii lui Novatian, căci după ei pocăința e anulată. Se folosesc și de cărți falsificate, punând înainte unele Itinerarii ale Apostolilor și citind alte Fapte ale Apostolilor decât cele canonice.

[2] *Novățienii sau sabbatienii*

Novatian acesta a fost presbiter al Bisericii Romei⁷². Pentru că pe vremea persecuțiilor unii din credincioși, nesuportând torturile, au căzut, iar după ce a trecut persecuția au căzut la picioarele păstorilor Bisericii cerând cu lacrimi să li se dea timp de pocăință și să dobândească vindecare, trufindu-se, Novatian n-a primit aceasta, ci s-a opus cu nerușinare spunând că nu trebuie să li se întindă o mână celor care au căzut, ci mai degrabă să zacă în cădere; l-au demascat însă că în timpul primejdiilor a tăgăduit însăși demnitatea preoției. Pe cei ce au căzut, episcopii i-au recâștigat prin mântuitoarea pocăință cu osteneți și timpuri potrivite, iar pe Novatian care a stărut în înfumurarea înălțării l-au tăiat din trupul Bisericii. El însă ascunzându-se într-un loc cu anevioie de găsit, a atras la el trei episcopi bătrâni, pe care i-a înșelat printr-o constrângere să-și pună mâinile pe el; aceștia și-au pus mâinile și l-au numit pe Novatian episcop. Învinuți fiind de Biserică, au vestit însă constrângerea aplicată asupra lor de Novatian. Acesta însă, îngâmfindu-se și mai mult de demnitatea sa, pe câți a putut să-i înșele din cei fără minte asemenea lui, i-a numit „purii [katharoi]”⁷³. Adepții acestuia au oprit și căsătoria.

⁷¹ Cf rezumatul epifanian nr. 50: „Cvartodecimanii. Aceștia săvârșesc Paștile într-o singură zi pe an, în orice zi ar cădea ziua a paisprezecea a lunii [nisan], fie sâmbăta, fie duminica, zi pe care o prăznuiesc postind și priveghind”.

⁷² Novatianus (cca. 200-258), erudit preot și teolog roman, antipapă între 251 și 258, și martir; în conflict cu papa Cornelius (251-253) și cu Ciprian al Cartaginei (248-258) din cauza poziției sale rigoriste în chestiunea reconcilierii penitenților și apostatilor; intrat în schismă, a devenit liderul unei populare biserici schismatice a creștinilor „puri”.

⁷³ Cf rezumatul epifanian nr. 59: „Catarii. Aceștia, legați de Novatian romanul, îi resping cu desăvârșire pe cei căsătoriți a doua oară și nu primesc penitența”. Despre catari și canonul 8 al Sinodului I Ecumenic de la Niceea, ed. Benesevic, *Древнеславянская кормчая 14 митюлов/Syntagma XIV titulorum*, 1906, p. 87-88:

Dintre ei a răsărit și un oarecare Sabbatos, presbiter al acestei secte, care l-a întrecut pe învățătorul dinaintea lui prin glăsuiri încă și mai găunoase prăznuind împreună cu iudeii pătimirea Domnului și, recunoscător ucigașilor de Dumnezeu, prăznuia împreună cu ei consimțământul acelora la omorârea Lui.

[3] *Arienii*⁷⁴, *adeptii lui Arie*

Acest Arie a fost presbiter al Bisericii Alexandriei⁷⁵. El învăța inferioritatea Fiului față de Tatăl, afirmând că Tatăl are o natură, iar Fiul altă natură, și divizând prin timpuri ființa unică a Dumnezeirii. Blasfemia însă și economia Domnului pentru noi, spunând că trupul Domnului e lipsit de suflet și că în loc de suflet pătimirea și tulburarea le-a suferit Dumnezeirea. Aceleași lucruri le-au gândit și Aetius⁷⁶, Eudoxiu⁷⁷, Auxențiu⁷⁸ și Valens⁷⁹, care au fost episcopi în Apus.

“ Despre cei ce se numeau pe ei înșiși catari [puri], dar acum vin la Biserica catholică și apostolică comună, părutu-s-a sfântului și marelui sinod ca hirotoniții să rămână astfel în cler. Dar înainte de toate se cuvine să mărturisească în scris că ei consimt și urmează dogmelor Bisericii catholice, și anume că vor avea comuniune și cu cei căsătoriți a doua oară și cu cei care au căzut în persecuții, și pentru care a fost orânduie un timp și a fost hotărât un timp [de penitență], astfel încât ei să urmeze în toate dogmelor Bisericii catholice. Deci acolo unde, fie în sate, fie în orașe, se găsesc hirotoniți numai ei, cei aflați în cler vor fi în aceeași funcție. Acolo însă unde vin unii [din ei la Biserica catholică], fiind deja un episcop sau un presbiter al Bisericii catholice, este evident că episcopul Bisericii va avea demnitatea de episcop, iar cel numit episcop de cei care se cheamă pe ei înșiși catari [puri] va avea cinstea de presbiter, doar dacă episcopul ar fi de părere ca el să aibă parte de cinstea acestui nume; dacă însă nu i ar plăcea acest lucru, atunci să i se dea un loc de horepiscop sau presbiter, ca să apară că este în cler, dar să nu fie doi episcopi într-un oraș”.

⁷⁴ Cf rezumatul epifanian nr. 69: „Arienii, care se mai numesc și ariomaniți și diatomiți [tăietori], sunt cei ce spun că Fiul lui Dumnezeu e o creatură și Duhul Sfânt o creatură a unei creaturi, afirmând că Mântuitorul a luat din Maria numai un trup, nu și un suflet”.

⁷⁵ Areios (256-336), presbiter din Alexandria, susținător al subordinaționismului trinitar, condamnat în 325 la Sinodul I Ecumenic de la Niceea.

⁷⁶ Aetios diacon din Antiohia (†365), promotor al unui arianism radical, așa-numitul “anomeism”, condamnat în 360, dar devenit episcop în 365, dascăl al lui Eunomios.

⁷⁷ Eudoxios, episcop arian al Germaniceei (342-359), Antiohiei (358-359) și Constantinopolului (360-370), și Constantinopolului, lider al Bisericii oficiale a Imperiului.

⁷⁸ Auxentios, preot și teolog arian din Capadocia ajuns între 355-374 episcop al Milanului.

⁷⁹ Valens episcop al Mursei (astăzi Osijek în Croatia), adept cu Ursacius al Singidunumului al unei poziții semi-ariene – Fiul și Duhul sunt doar asemănători cu Tatăl, așa-numitul „omeism” – adversari din 335 ai sfântului Atanasie în sinodul din Tyr, consilierii teologici ai împăratului Constantius II, cu un rol major în impunerea în sinoadele de la Rimini/Seleucia din 359 a crezului „omeian” ca dogmă oficială a Imperiului până în 379.

[4] *Macedonienii sau pnevmatomahii*

Aceștia scoțând din altarul Bisericii pe fericitul Pavel mărturisorul, episcopul Constantinopolului⁸⁰, l-au surghiunit în Armenia și au așezat în locul lui pe Macedonie pnevmatomahul⁸¹, unul din presbiterii lui Pavel, care învăța pe cei ce-l ascultau și-l credeau că Duhul Sfânt e creatură și rob. Făcându-se urât în acest fel, a fost surghiunit de Biserica catholică, mai ales din pricina mutării oaselor fericitului și credinciosului Constantin [cel Mare]. Acest Macedonie spunea că Duhul Sfânt e slujitor ascultător, inferior Tatălui și străin de natura Dumnezeiască.

[5] *Apolinariștii*

Apolinarie sirianul⁸² a îndrăznit să spună că Hristos e lipsit de intelect/minte; în loc de intelect/minte, spunea el, era în El Dumnezeu Cuvântul. De aceea, spunea, trebuie să mărturisim o singură natură a lui Dumnezeu Cuvântul și a trupului/cărnii; și iarăși că Tatăl e la modul patern Fiul, Fiul e la modul filial Tatăl, și la fel și despre Duhul, întrucât Un singur Dumnezeu e Treimea. Dar nu numai acestea, ci și lucrurile bune de nespus rezervate sfinților le cobora la multă înjosire, adică la rangul lucrurilor iudaice, spunând că se vor săvârși iarăși jertfe în templu. Mai spunea că trupul/carnea [sarx] pe care l-a avut Dumnezeu Cuvântul Și l-a adus din cer, ca pe unul înființat aici mai înainte de veci, iar pătimirea a primit-o în însăși Dumnezeirea Sa, că în acea moarte de trei zile a trupului/cărnii a murit în trup/carne și Dumnezeirea și așa a fost înviat/ă iarăși de către Tatăl.

⁸⁰ Pavel I Mărturisorul, episcop nicean al Constantinopolului între 337-339, 341-342, 346-350, strangulat în cel de-al treilea exil în Capadocia, pomenit în 6 noiembrie.

⁸¹ Macedonios, episcop al Constantinopolului între 342 și 346, și între 351 și 360, semi-arian moderat, adept al inferiorității naturii și persoanei Duhului Sfânt în Treime, adepții săi fiind condamnați ca pnevmatomahi de Sinodul de la Constantinopol în 381. Cf rezumatul epifanian nr. 74: „Pnevmatomahii. Aceștia vorbesc frumos despre Hristos afară de ceva, dar pe Duhul Sfânt Îl blasfemiează definind că e creat și nu e din Dumnezeire, sau mai degrabă că este creat din pricina folosirii abuzive a expresiei „lucrare”, zicând că e numai o putere sfințitoare”.

⁸² Apollinarios (cca 310-390), erudit episcop al Laodiceei Siriei, teolog nicean, și-a creat din 375 o biserică paralelă; condamnat la Roma în 374-380 și la Constantinopol în 381 pentru teoriile care susțineau neintegritatea umanității lui Hristos.

Cf rezumatul epifanian nr. 77: „Dimoiriții [adeptii a două părți] care se numesc și apolinariști. Aceștia nu mărturisesc desăvârșită venirea sau înomenirea lui Hristos. Unii au îndrăznit să spună despre carne/trupul că e consubstanțială/de-o-ființă cu dumnezeirea, alții negau că a luat și un suflet, iar alții, sprijinindu-se pe versetul „Și Cuvântul carne/trup S-a făcut” [In 1, 14] negau că a luat trup/carne dintr-un trup/carnea creat/ă, adică din Maria. Din iubire de sfadă spuneau despre Cuvântul că S-a făcut numai trup/carne; ulterior, înțelegând nu știu ce anume, spuneau că n-a asumat și inteligență”.

Acestea le scrie sfântul Grigorie episcopul Nazianzului către Nectarie episcopul Constantinopolului⁸³.

[III] Despre cei care vin de la erezii și doar anatemizează erezia lor

Cei care nu sunt nici botezați, nici unși, ci anatemizează doar erezia proprie, sunt aceștia: Melitie schismaticul, de la care se trag și meletienii numiți și schismaticii⁸⁴ – aceștia nu au o credință rea, dar trebuie să anatemizeze schisma lor — ; nestorienii⁸⁵; eutihienii⁸⁶ și părtașul lor Dioscor⁸⁷, precum și Sever⁸⁸ și Iacob,

⁸³ Faimoasa *Epistola 202* a sfântului Grigorie Teologul (330-390) către episcopul Constantinopolului Nectarie (381-397).

⁸⁴ De la Melitios al Lycopolisului († după 325) din Egipt, episcop în schismă din 306 pe motive de rigorism sacramental și moral față de episcopul martir Petru al Alexandriei (300-311), creatorul unei biserici a martirilor în alianță ulterior cu arienii împotriva sfântului Atanasie cel Mare. Cf rezumatul epifanian nr. 68: „Melitienii sunt o schimă în Egipt, nu o erezie, întrucât nu se roagă cu cei care au căzut în persecuții, iar acum sunt în legătură cu arienii”.

⁸⁵ Cf rezumatul damaschinian nr. 81: „Nestorienii dogmatizează că Dumnezeu Cuvântul există de sine și separat și umanitatea Lui există și ea de sine, iar cele mai umile din cele făcute de Domnul în venirea Lui la noi le atribuie doar umanității Lui, iar cele mai înalte și cuvenite lui Dumnezeu le atribuie numai lui Dumnezeu Cuvântul, și nu le atribuie pe amândouă uneia și aceleiași persoane”.

De la Nestorie, monah antiohian ajuns patriarh al Constantinopolului între 428 și 431, pentru care cele două naturi în Hristos reprezentau două persoane distincte, dioprosopism care l-a făcut să refuze Fecioarei Maria calitatea de *Theotokos*, acceptând-o doar pe cea de *anthropotokos*. Condamnat de Sinodul III Ecumenic de la Efes din anul 431, mort în exil în 451.

⁸⁶ Cf rezumatul damaschinian nr. 82: „Eutihienii care-și au numele ereziei de la Eutihies. Aceștia spun că Domnul nostru Iisus Hristos nu și-a luat trupul din sfânta Fecioară Maria, ci susțin că S-a întrupat într-un mod mai dumnezeiesc, căci nu înțeleg cum anume Dumnezeu Cuvântul a unit cu Sine Însuși din Fecioara Maria pe omul ajuns vinovat prin păcatul strămoșului său Adam, de unde „dezbrăcând stăpânirile și puterile, le-a afișat”, cum stă scris, „triumfând” pe cruce [Col 2, 15] asupra celor pe care le-a îmbrăcat prin călcarea sa omul întâi plămădit”

De la Eutyches (380-456), arhimandrit din Constantinopol, partizan al sfântului Chiril al Alexandriei și adversar al dioprosopismului lui Nestorie, dar căzut în extrema opusă a monofizismului. Condamnat de patriarhul Flavian, reabilitat în 449 de „sinodul tâlhăresc” de la Efes și condamnat definitiv în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, murind în exil în 456.

⁸⁷ Dioscoros, patriarh miafizit al Alexandriei (444-451), a prezidat în 449 „sinodul tâlhăresc” de la Efes, pentru care a fost depus în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, murind în exil în 454. Condamnarea sa a declanșat schisma antichalcedoniană a episcopatului chirilian din Orient.

nu episcopul ortodox al Batnei, ci celălalt, ereticul⁸⁹, și ceilalți acefali⁹⁰, schisme și secte pe care le are erezia acefalilor, care, înainte de unire, sub pretextul diferenței naturilor care converg în Hristos, Îl separă în două ipostase și persoane, iar după unire fabulează că ele devin „o singură natură compusă”; astfel încât după ei nu mai există în El natura dumnezeiască și cea omenească, ci, potrivit acestora, după unire s-au desființat atât consubstanțialitatea/de-o-ființimea lui Hristos cu Dumnezeu Tatăl, cât și consubstanțialitatea/de-o-ființimea Sa cu noi.

< **Anexa I** >

Scurtă expunere⁹¹ ca să se cunoască în câte secte a ajuns acum erezia acefalilor sau teopashiților⁹²

1. Teodosienii⁹³, al căror lider a fost Damian ereticul⁹⁴, și care au dispute numai cu privire la stricăciunea și nesticăciunea/coruptibilitatea și incoruptibilitatea [umanității lui Hristos].

Cf rezumatul damaschinian nr. 83: „Egiptenii care se numesc și schematici și monofiziți, s-au separat de Biserica Ortodoxă sub pretextul Tomosului [lui Leon al Romei] aprobat la Chalcedon [451]. Se numeau egipteni pentru că mai întâi egiptenii au început această „schemă” pe vremea împăraților Marcian [450-457] și Valentinian [425-455], în toate celelalte fiind ortodocși. Aceștia, din pricina atașamentului lor față de Dioscor al Alexandriei, care a fost depus de Sinodul de la Chalcedon ca unul care pleda pentru dogmele lui Eutihes, s-au opus acestui Sinod și au plăsmuit atunci zeci de mii de reproșuri împotriva lui. Liderii lor au fost Teodosie al Alexandriei, de la care s-au numit teodosieni, și Iacob Sirianul, de la care s-au numit iacobiți. Adepți, campioni și apărători ai acestora au fost Sever corupătorul antiohienilor, Ioan Triteistul care a compus lucrări zadarnice, și care au tăgăduit taina mântuirii obștești. Ei au scris multe împotriva celor 630 de Părinți ai Sinodului de la Chalcedon punând multe pietre de poticneală pe cărare [cf Ps 139, 6] pentru cei ce se pierd prin surparea lor și dogmatizând ființe parțiale confundă economia tainei”.

⁸⁸ Sever, patriarh miafizit al Antiohiei între 512-518, mort în Egipt în exil în 543; principalul teolog al monofizismului, condamnat sub Iustinian de sinodul de la Constantinopol din 536.

⁸⁹ Iacob Baradai (500-578), hirotonit în 543 episcop al Edessei de patriarhul Teodosie al Alexandriei în exil (535-566); este cel care a constituit ierarhia Bisericii miafizite antichalcedoniene în Siria.

⁹⁰ A se vedea mai jos.

⁹¹ *Syntomos ekthesis*; PG 86, 41-45.

⁹² *Theopaschitōn*, adepții pătimirii lui Dumnezeu, apelativ dat miafiziților antichalcedonieni de la adaosul „Cel ce ai fost răstignit pentru noi” introdus în imnul „Sfinte Dumnezeule” de Petru Gnapheus/Piuarul patriarh antichalcedonian al Antiohiei între 469-471, 476 și 485-488.

2. Agnoeți⁹⁵, care spun că potrivit umanității Domnul nu știa [*agnoēsai*] unele lucruri și ziua sfârșitului lumii [cf *Mt* 24, 36].

3. Pavelienii, de la Pavel [cel Negru]⁹⁶ care a fost în comuniune cu Biserica catholică, după care apostaziind s-a întors iarăși la erezia acefalilor, dar teodosienii nu l-au primit pentru că a fost pentru puțin timp în comuniune cu Biserica.

4. Niobiți⁹⁷, care suprimă în chip și mai evident diferența [*diaphora*] între trup/carne și dumnezeire după unire, și de aceea se numesc și diaforiți.

5. Triteiști, care primesc pe literatul Ioan numit și iubitorul de osteneală [*Philoponos*]⁹⁸, sau mai bine zis iubitorul de zădărnicie [*mataioponos*]; aceștia blasfemiază vorbind în Treime despre [trei] ființe și naturi, îi pomenesc în diptice pe Teodosie necuviosul și pe Sever gânditorul de lucruri zadarnice [*mataiophronos*], și spun că trupul/corpul [*sōma*] pe care-l avem acum nu va învia nesticăcios/incoruptibil, ci vom primi altul în locul lui.

6. Alți triteiști, care în toate celelalte sunt de acord cu ceilalți triteiști, dar resping tratatul scris împotriva învierii de Ioan Filipon, prin care acela desființează învierea trupurilor/corpurilor [*sōmatōn*].

7. Gaianiți⁹⁹ sau iulianiști¹⁰⁰, care spun că prin însăși unirea [lui cu Dumnezeirea] trupul/corpul [*sōma*] Domnului e nesticăcios/incoruptibil [*apharton*] în orice mod.

⁹³ De la Theodosios, între 535 și 566 patriarh miafizit, severian, al Alexandriei condamnat și el în sinodul din 536 de la Constantinopol, unde a trăit în exil până la moarte.

⁹⁴ Damianos, patriarh miafizit al Alexandriei între 578-604.

⁹⁵ Cf rezumatul damaschinian nr. 85: „Agnoeții [adepti ai neștiinței], care se numesc și temistieni, spun fără cucernicie că Hristos nu știa ziua judecății și-i atribuiam frica. Aceștia erau o facțiune a teodosienilor, căci Temistios, ezeziarul lor, cinsteau în Hristos o singură natură compusă”.

⁹⁶ Pavel II cel Negru, patriarh miafizit Antiohiei între 565 și 575, când a fost depus de miafiziți, murind în 581 la Constantinopol.

⁹⁷ De la sofistul Ștefan Niobitul, întemeietorul sectei în jurul anului 570, care revine practic la pozițiile monofizismului extrem al lui Eutihes.

⁹⁸ Ioan Filoponos (c. 490-570), filozof aristotelic și teolog miafizit antichalcedonian din Alexandria autor a multe tratate teologice, în care înțelegerea abstracte a esenței divine și viziunea concretă a persoanelor ca substanțe individuale distincte devenea în Treime o formă de triteism trinitar.

⁹⁹ De la Gaian, miafizit din Alexandria, adept al aftartodoketismului lui Iulian al Halicarnasului, ales pentru doar 100 de zile în 535 patriarh rival al Alexandriei împotriva severianului Teodosie (535-566), ambii fiind trimiși în 536 de Iustinian în exil pe viață.

¹⁰⁰ De la Iulian al Halicarnasului († 528), teolog miafizit radical, care a susținut în polemică cu Sever al Antiohiei incoruptibilitatea sau nesticăciunea (*apharsia*) trupului lui Hristos.

8. Alți gaianiți sau iulianiști, care spun că trupul/corpul [*sōma*] Domnului nostru Iisus Hristos e nestricăcios/incoruptibil în tot felul, dar spun că stricăcios/coruptibil în potență, de fapt însă nu e nicicum stricăcios/coruptibil în virtutea dominației Cuvântului.

9. Alți gaianiți sau iulianiști care se numesc și aktiști, pentru că spun că trupul/corpul [*sōma*] Domnului nu numai că e nestricăcios/incoruptibil prin însăși unirea [lui cu Dumnezeu], dar că s-a făcut și necreat [*aktiston*] și nu mai mărturisesc diferența între Dumnezeu și trup/carne [*sarx*].

10. Dioscorieni sunt cei care după uciderea lui Proterios de fericită pomenire¹⁰¹, pentru că Timotei Elur [Cotoiul]¹⁰² a primit unii din clericii lui Proterios, înfuriați pentru că i-a primit, s-au rupt și separat și nu stau în comuniune cu nimeni, dar nici nu se botează, cum spun unii.

11. Acefali [fără cap bisericesc] sunt câți neplăcându-le Henotikonul¹⁰³ împăratului Zenon pentru că nu respingea sfântul Sinod din Chalcedon, s-au rupt în schismă de Petru Mongos [Gângavul]¹⁰⁴ care a primit acest Henotikon. După care s-au împărțit în alte trei schisme, care sunt cele puse în continuare aici.

12. Antropomorfiți, care spun că Divinul are formă [*morphē*] de om¹⁰⁵.

13. Varsanufiți¹⁰⁶, de la Varsanufie, episcopul lor, de care ceilalți acefali se delimitează, întrucât după ei hirotonia lui Varsanufie s-a făcut necanonic.

¹⁰¹ Proterios, patriarh chalcedonian al Alexandriei între 451 și 457, când a fost linșat, cinstit ca mărturisitor pe 28 februarie.

¹⁰² Timotheos Ailouros (Cotoiul), patriarh miafizit al Alexandriei între 451 și 477, după linșarea chalconianului Proterios, efectiv doar între 457-470 și 475-477, restul în exil; primul teolog al monofizismului.

¹⁰³ *Henotikon*-ul împăratului Zenon (474-491), decret imperial din 482 de unire (*henōsis*) între chalcedonieni și nechalcedonieni prin suspendarea deciziilor Sinodului de la Chalcedon și revenirea la terminologia anterioară. Formulată de patriarhul Acaciu al Constantinopolului (471-489) ca bază pentru unirea cu patriarhul Alexandriei Petru III Mongos, a condus la condamnarea lui Acaciu și a tuturor semnatarilor lui de Felix al Romei și de urmașii acestuia, care au întrerup între 482-518 comuniunea cu Constantinopolul în timpul așa-numitei schisme acaciene.

¹⁰⁴ Petru III Mongos (Gângavul) patriarh miafizit al Alexandriei între 477-489, preferat de împăratul Zenon chalcedonianului Ioan Talaia recunoscut însă de Roma drept adevăratul patriarh al Alexandriei.

¹⁰⁵ Controversă în monahismul egiptean la sfârșitul secolului IV, a se vedea pe larg „Forma lui Dumnezeu și vederea Slavei. Reflecții asupra controverselor antropomorfe din anul 399 d. Hr.” în volumul: Ieromonah Alexander Golitzin, *Mistagogia – experiența lui Dumnezeu în Ortodoxie*, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, p. 184-269.

¹⁰⁶ Cf rezumatul damaschinian nr. 85: „Varsanufiți, care se numeau și semidaliți, gândeau la fel cu gaianiții și teodosienii, dar aveau ceva în plus; căci adăugau floare de făină de grâu [*semidalis*] la darurile [euharistice] sfințite de Dioscor și le atingeau cu vârful degetului și

14. Isaianiți care se separă de ceilalți acefali din pricina hirotoniei lui Isaia, întrucât ei afirmă că acesta a fost hirotonit de Epifanie Pamfilianul, care l-a hirotonit presbiter pe Sever, dar ceilalți nu sunt de acord, ci spun că a fost hirotonit de un mort, fiind pusă peste el mâna moartă a lui Epifanie.

15. Petrieni¹⁰⁷, care afirmă că ipostasa e numai proprietăți fără ființă, iar din această pricină au fost în dispută cu schisma damianiștilor¹⁰⁸, între aceștia desfășurându-se și în scris multe lupte cu privire la aceasta¹⁰⁹.

16. Secta lui Sergios al lui Petru care, despărțindu-se de partida lui Petru [al Antiohiei, 582-591] și-a făcut o adunare proprie. Așa spune cartea depusă la patriarhie.

Deci cine nu va dispera de cei divizați în atâtea secte și care se anatemizează între ei, afară dacă nu cumva e lipsit de minte? Căci cu ei se împlinește limpede cuvântul Scripturii: „Nimicește-i, Doamne, și împarte limbile lor” [Ps 54, 10].

< Anexa II >

*Despre marcianiști*¹¹⁰

Marcianiști, mesalieni, euhiti¹¹¹, entuziaști¹¹² și horeuți¹¹³, lampetieni¹¹⁴, adelfieni¹¹⁵ și eustatieni¹¹⁶ sunt numiți așa din pricina faptului că erezia lor are multe nume.

gustau din făină în locul Sfințelor Taine fără a mai aduce o ofrandă [euharistică]. Căci lăsând cuminecătura lui Dioscor, cum s-a spus, adaugă floarea de făină de grâu, pe măsură ce acestea se consumă câte puțin, și aceasta e socotită de ei în loc de Cuminecătură”.

¹⁰⁷ De la Petru III din Callinicum (azi Raqqa), patriarh miafizit al Antiohiei între 582 și 591, hirotonit în 582 de Damian al Alexandriei, dar din 587 în schismă față de acesta din urmă, pe care-l acuza de unitarianism trinitar sau „sabelianism”, fiind acuzat la rândul său de acesta de de divizarea Treimii în trei dumnezei sau „triteism”. Tratatul său contra lui Damian păstrat în traducere siriacă a fost editat recent de R.Y. Ebied, A.Van Roey, L.R. Wickham: *Petri Callinicensis Patriarchae Antiocheni Tractatus contra Damianum*, (Corpus Christianorum, Series Graeca 29, 32 și 54), 1994, 1996 și 2003.

¹⁰⁸ De la Damian, patriarh miafizit al Alexandriei între 578-604, în schismă din 587 cu patriarhul Petru al Antiohiei pe care-l acuza de „triteism”, fiind acuzat la rândul său de acesta de „sabelianism”

¹⁰⁹ Damianiști și petrieni vor pune capăt schismei lor în anul 616, în ajunul invaziei persane (618-619), repliindu-se pe pozițiile „clasice” ale lui Sever al Antiohiei. În iunie 633 teodosienii din Alexandria a acceptat unirea cu chalcedonienii (melchiții) pe baza formulei monoenergiste propuse de patriarhii Cyrus și Sergios, condamnate de Sinodul VI Ecumenic (680-681).

¹¹⁰ *Peri Markianistōn*; PG 86, c. 45-52.

¹¹¹ „Rugători”, în siriacă *msallayane/messalianoi*, în greacă *euchitai*. Piese de dosarului condamnării mesalianismului – hotărârea Sinodului III Ecumenic de la Efes, sinoadele antimesaliene ale căror acte Fotie le recenzează în *Biblioteca codex 52*, precum și listele tezelor

Au fost numiți marcianiști de la Marcian bancherul, care a fost pe vremea lui Iustinian și Iustin cel Tânăr¹¹⁷.

Au luptat în scris împotriva acestei erezii cu multe nume Chiril arhiepiscopul Alexandriei¹¹⁸, Flavian și Teodot întâi-stătătorii Antiohiei¹¹⁹, Litoios episcopul Melitenei [Armeniei], Amfilohie episcopul Iconium-ului¹²⁰ care au compus acte sinodale¹²¹ împotriva acestei erezii cu multe capete și multe nume a marcianiștilor.

Dar spre știința și siguranța cititorilor, e necesar să punem mai jos și punctele învățăturilor¹²² ei, care sunt acestea:

1. Spun că cu fiecare om născut e legat în chip ființial [*ousiodos*] un demon, lucru moștenit din osânda lui Adam, și că acest demon, unit cu el în chip ființial, îl pune în mișcare pe om spre faptele nelalocul lor.

2. Mai spun că Sfântul Botez nu contribuie cu nimic la alungarea acestui demon, fiindcă sfântul Botez nu e în stare să reteze rădăcinile păcatului care primesc ființă odată cu oamenii încă de la început.

mesaliene condamnate transmise de Teodoret și Ioan Damaschin – în românește în: *Simeon Noul Teolog Viața și epoca. Scrieri IV*, studiu introductiv și traducere de diac. Ioan I. Ică jr, Deisis, Sibiu, 2006, p. 481-492.

¹¹² *Enthousiastai*, adepți ai transelor divine.

¹¹³ *Choreutai*, adepți ai dansurilor divine.

¹¹⁴ De la Lampetios, preot entuziast din Capadocia condamnat în 458 de Alypios al Cezareei și Hormizda al Comanei.

¹¹⁵ De la monahul Adelfios liderul mișcării mesaliene din Edessa condamnat sinodal în 383 la Antiohia de Flavian și la Side în 393 de Amfilohie al Iconiumului.

¹¹⁶ De la Eustathios (cca. 303-377), liderul în Asia Mică al unei mișcări ascetice radicale condamnate de sinodul de la Gangra (343), episcop din 357 al Sebastei Armeniei, adept al inferiorității ontologice a Duhului Sfânt, pentru care a fost criticat de sfântul Vasile cel Mare în tratatul „Despre Sfântul Duh”.

¹¹⁷ Iustinian împărat între 527-565 și Iustin cel Tânăr, nepotul său, împărat între 565-568.

¹¹⁸ Chiril al Alexandriei (378-444) patriarh între 412- 444. Aluzie la Epistola 82 din 431 către Amfilohie de Side.

¹¹⁹ Patriarhi ai Antiohiei, Flavian I între 381-404, iar Theodotos între 417-428. Flavian al Antiohiei a întrunit în 383 un sinod care l-a condamnat pe liderul mesalian Adelfios scriind în acest sens și în Armenia și lui Letoios al Melitenei. Teodot al Antiohiei a scris în 428 împreună cu Sisinius al Constantinopolului o scrisoare sinodală antimesaliană episcopilor din Pamfilia. La sesizarea lui Amfilohie de Side (Pamfilia) și Valerian al Iconium-ului (Lycaonia), în 431 Sinodul III Ecumenic de la Efes a adoptat o hotărâre (*horos*) în care a condamnat așa-numitul *Asketikon* al mesalienilor.

¹²⁰ Amphilochios (cca. 340- 403), văr al lui Grigorie din Nazianz și prieten al lui Vasile cel Mare, episcop al Iconium-ului, a prezidat în 391 la Side un sinod împotriva mesalienilor.

¹²¹ *Pepragmena*.

¹²² *Kephalaiā tōn dogmatōn*.

3. Spun că numai rugăciunea intensă poate alunga acest demon, întrucât prin expectorația și scuipatul celui ce se roagă, acest demon fuge și ieșind e văzut ca un fum sau ca un șarpe, iar când se face asta, are loc venirea [*parousia*] Duhului Sfânt la cel care se roagă, Duhul Sfânt venind și fiind văzut în chip sensibil [*aisthetōs*].

4. Spun că după nepătimirea [*apatheia*] de care vorbesc ei, sufletul simte o astfel de comuniune [*koinōnia*] făcută de Mirele ceresc, cum simte femeia când este împreună [*en tē synousia*] cu bărbatul.

5. Spun că preasfânta și de viață făcătoarea Treimea, cea nevăzută după ființă pentru întreaga creație, e văzută cu ochii trupului de cei care au ajuns la nepătimirea de care vorbesc ei, și că ea se face văzută [*theatē*] numai unor astfel de oameni, fiind văzută de ei trupește [*sarkikōs*].

6. Spun că cele trei ipostase ale Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt se dizolvă și transformă [*metaballontai*] într-o singură ipostasă și că natura dumnezeiască se schimbă și se transformă [*metaballetai*] în ceea ce ar dori și voi ea, ca să se amestece cu sufletele vrednice de ea.

7. Spun că în Maria a căzut sămânță și Duh, și corpul pe care l-a luat din ea Domnul era plin de demoni, iar că El a scos din el demonii și așa s-a îmbrăcat în el.

8. Spun că omul pe care l-a luat Domnul din Maria, Acesta îl transforma uneori în duh, iar alteori în corp, pentru că însuși corpul Domnului era de necircumscribit ca și natura dumnezeiască.

9. Spun că după alungarea făcută prin expectorația și scuiparea acestui demon care ia ființă odată cu oamenii, omul nu mai are nevoie de postire sau de altă înfrânare [*enkrateia*] sufletească ori trupească pentru educarea [*paidagōgian*] trupului, dar nici de învățătură [*didaskalia*] care să reglementeze sufletul, întrucât corpul e eliberat de tirania patimilor iar sufletul nu mai primește înclinarea spre cele rele, dat fiind că atât sufletul, cât și trupul au ajuns la nepătimire.

10. Spun că după nepătimirea de care vorbesc ei, oamenii pot vedea dinainte și cele viitoare și privi în chip sensibil [*aisthetōs*] puterile nevăzute. De aceea sărind dintr-o dată își închipuie că i-au depășit pe demoni și fac din degete că-i săgetează pe demoni.

11. Spun că după nepătimirea de care vorbesc ei, sufletul omului duhovnicesc la ei se transformă [*metaballetai*] în Natură dumnezeiască și pură.

12. Spun că sfânta Împărtășanie a Sfântului Trup și Sânge ale lui Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, nu-i folosește sau vatămă cu nimic pe cei ce se împărtășesc din ea cu vrednicie sau cu nevrednicie, și că numai de acea nu trebuie să fim separați nicicând de comuniunea Bisericii, întrucât e ceva indiferent [*adiaphoron*]. Și nu se împărtășesc cu Acestea cu frică și cu credință ca unele făcătoare-de-viață, întrucât sunt și sunt crezute ca fiind ale unui Dumnezeu întrupat.

13. Spun că trebuie să întoarcem spatele lucrului mâinilor [muncii] ca unui lucru scârbos. Și plecând de aici se numesc pe ei înșiși duhovnicești [*pneumatikoi*] și nu socotesc cu puțință sau drept ca unii ca aceștia să se atingă de vreun un lucru sensibil, nesocotind și în aceasta predania apostolilor [cf 2 Ts 3, 10].

14. Spun că după nepătimirea de care vorbesc ei dedându-se mult somnului, visele insuflate în ei de duhul rău care lucrează în ei sunt profeții [*propheteiai*], și-i învață pe alții să fie crezute ca insuflate de la Duhul Sfânt, socotindu-le și numindu-le transe divine [*enthousiasmoi*] sfinte, amăgind pe alții și amăgindu-se pe ei înșiși.

15. Spun să nu se dea milostenie celor care o cer, nici văduvelor, nici orfanilor, nici celor care sunt în diferite necazuri sau mutilări ale trupurilor, ori au căzut victimă incursiunilor tâlharilor sau barbarilor, ori în alte nenorociri ca acestea, ci mai degrabă toate să le fie oferite lor, fiindcă ei sunt adevărații săraci cu duhul [cf Mt 5, 3] .

16. Spun că nu este o vină, nici o primejdie, ca după nepătimirea de care vorbesc ei cineva să se dedea desfătării și neînfrânării, întrucât nu mai e supus nici unei patimi, ci au permisiunea să se destrăbăleze în patimile interzise.

17. Spun că știu în ce stare sunt sufletele morților și se imaginează pe ei înșiși cuscători ai inimilor, astfel încât știu exact prin presupuneri și obiceiuri dispozițiile oamenilor.

18. Aceștia promovează ca învățători ai dogmelor ereziei lor femei, îngăduindu-le nu numai să fie pur și simplu lideri ai unor bărbați, dar și ai unor preoți, făcându-și drept cap al lor femeile și necinstind adevăratul Cap Hristos Dumnezeuul nostru.

19. Întrebați despre învățăturile lor, aceștia le neagă și anatemizează fără teamă și cu înflăcărare pe toți cei care gândesc sau au gândit astfel, și se jură fără frică că urăsc și resping asemenea învățături, întrucât, cum spun ei, nici jurământul, nici anatema nu-i pot vătăma pe cei ce au ajuns duhovnicești după nepătimirea de care vorbesc ei, iar din predania învățătorilor lor au permisiunea să se jure și anatemizeze pe ei înșiși.

*

Despre schismele celor numiți șovăielnici¹²³

Ne-ai cerut, iubite frate, să-ți facem cunoscute pe scurt schismele celor ce se numesc pe ei înșiși șovăielnici [*diakrinomenoi*], câte sunt acestea, care sunt denumirile [*onomasiai*] lor și care e învățătura [*dogma*] fiecărei schisme. Am socotit deci necesar să împlinesc cu sârg cererea iubirii tale de osteneală, începând cuvântul de aici:

¹²³ *Peri tōn schismatōn tōn kaloumenōn Diakrinomenoi*, PG 86, 52-68.

Deci după ce [în 451] s-a întrunit sfântul Sinod de la Chalcedon și Dioscor care era episcopul Alexandriei a fost depus cu vot drept de numitul sinod, susținătorii partizanii lui s-au despărțit de sfânta Biserică catholică și apostolică și s-au numit șovăielnici, pentru că șovăie să fie în comuniune cu Biserica catholică din pricina pomenitului Sinod. Căci pe acesta preasfânta Biserică îl privește drept ortodox, ca și pe cele trei sfinte sinoade dinaintea lui: cel din Niceea [din 325], al celor 318 Părinți, cel din Constantinopol [din 381], al celor 150 de episcopi, și cel din Efes [din 381], al celor 200 de Părinți, ai cărui conducători au fost precuvioșii păstori Celestin al Romei și Chiril al Alexandriei. Despărțindu-se deci de sfânta Biserică catholică a lui Dumnezeu, numiții șovăitori s-au divizat în doisprezece secte, ale căror nume sunt: 1. eutihianiști; 2. acefali; 3. iulianiști sau gaianiști; 4. alți iulianiști sau gaianiști; 5. severieni, numiți și agnoeți; 6. alți severieni numiți și condobaudiți; 7. alți severieni sau teodosieni, numiți și pavelieni; 8. alți severieni sau teodosieni, numiți și damianiști; 9. alți severieni sau teodosieni, numiți și petrieni; 10. alți severieni sau teodosieni, numiți și cononiști; 11. alți severieni sau teodosieni, numiți și filoponieni; și 12. alți severieni sau teodosieni, numiți și niobiști.

Toți aceștia întorc în comun spatele sfântului Sinod din Chalcedon [din 451] și primesc ca episcop pe Dioscor cel pe bună dreptate anatemitat de acesta ca unul care gândea la fel cu Eutihes. Dar eutihianiștii primesc pe Dioscor [444-451; † 454] și pe Eutihes [† 454], cum arată cele făcute la sfântul Sinod din Chalcedon, toți ceilalți însă îl primesc pe Dioscor, dar nu pe Eutihes.

Dintre cei care-l primesc doar pe Dioscor, acefalii nu-l primesc pe Petru Mongos, care a fost episcop al Alexandriei [477-489] sub împăratul Zenon [474-491], iar ceilalți îl primesc împreună cu acesta și pe pomenitul Petru.

Iarăși, dintre cei ce primesc pe Petru și pe Dioscor, iulianiștii sau gaianiștii îl primesc împreună cu Dioscor și cu Petru și pe Iulian [† 528] care a fost episcop al Halicarnasului, și pe Gaian care a fost [în 535] episcop al Alexandriei; iar ceilalți nu-l primesc pe Iulian și Gaian, dar primesc împreună cu Dioscor și cu Petru și pe Sever care a fost episcop al Antiohiei [512-518, † 543].

Iarăși, dintre cei care-l primesc pe Sever împreună cu Dioscor și cu Petru, agnoeții primesc împreună cu ei pe Temistios, care a fost [între 540-560] diacon la Alexandria, dar nu-l primesc pe Teodosie, care a fost papă al Alexandriei [536-566 în exil]; condobaudiții nu-l primesc nici pe Temistios nici pe zisul Teodosie; iar toți ceilalți nu-l primesc pe Temistios, dar pe Teodosie îl primesc.

Iarăși, dintre cei ce-l primesc împreună cu Teodosie pe Sever, pe Petru Mongos și pe Dioscor, pavelianiștii îl primesc pe Pavel [al Antiohiei, 564-575] cel supranumit Cel Negru, dar nu-l primesc pe Damian [al Alexandriei, 578-604]; iar angheliții nu-l primesc pe Pavel, dar pe zisul Damian îl primesc; iar petrienii nu-l primesc nici pe Pavel, nici pe Damian, ci primesc pe un oarecare episcop Petru [al

Antiohiei, 582-591], altul decât pomenitul Petru Mongos; iar cononiții nu-l primesc nici pe Damian, nici pe Pavel, dar îl primesc pe Conon.

Iarși, filoponienii nu-l primesc nici pe Conon, nici pe Petru, nici pe Pavel, nici pe Damian, ci-l primesc ca învățător pe Ioan Filopon [† 570], iar ca episcop pe un oarecare Gheorghe; iar niobiții nu-l primesc nici pe Gheorghe, nici pe Conon, nici pe ceilalți mai sus ziși, ci pe Ștefan sofistul cel supranumit Niobos.

Deci denumirile acestor doisprezece secte sunt acestea. Să arătăm în continuare și care e învățătura fiecărei secte:

1. *Eutihianiști* sunt cei care spun că Stăpânul Hristos este de-o-ființă cu Tatăl, dar nu și de-o-ființă cu noi, pentru că nu mărturisesc că se salvează în El adevărul naturii omenești; se numesc eutihianiști de la numele celui ce le-a transmis această învățătură și care se cheamă Eutihes.

2. *Acefali* sunt cei care n-au primit „Henotikon-ul” [din 482] lui Zenon pentru că acesta nu anatemizează în el Sinodul de la Chalcedon. Se numesc acefali [fără cap] pentru că n-au episcopi. Lipsind la ei preoții, nu fac Botezul după canonul Bisericii, ci de praznicul Sfințelor Arătări ale lui Dumnezeu sau al Luminilor [6 ianuarie] scot apă pe care o păstrează și botează în ea. Nu fac nici Liturghie, ci având cuminecătură păstrată din cele mai vechi timpuri, gustă din ea o părticică foarte mică de sărbătoarea Paștelui.

3. *Iulianiști* sau *gaianiți* sunt cei care spun că trupul/corpul [*sōma*] Stăpânului Hristos e creat, dar nesupus stricăciunii din însăși clipa neprihănitei lui zămislirii.

4. Alți *iulianiști* sau *gaianiți* sunt cei care spun că trupul/corpul [*sōma*] lui Hristos nu e numai nesupus stricăciunii din însăși clipa neprihănitei lui zămislirii, ci și necreat.

Se numesc *iulianiști* de la Iulian al Halicarnasului care a inițiat această învățătură, iar *gaianiți* de la Gaian care a fost papă al Alexandriei și a primit pe Iulian și învățătura lui.

Adversarii lor îi numesc *fantasiaști*¹²⁴ și maniheii, iar ei îi numesc pe adversarii lor *startolatri* și *ctistolatri*¹²⁵.

5. Severieni care se numesc și *agnoeți* sunt cei care spun că Dumnezeu Cuvântul știe toate, dar umanitatea unită cu El potrivit ipostasei nu știa multe; au fost numiți *agnoeți*¹²⁶ de adversarii lor.

6. Alți severieni numiți și *condobaudiți* sunt cei care spun că Dumnezeu e unul prin număr, nu și prin egalitatea invariabilă, numind pe Același Tată, Fiu și Duh Sfânt. Au fost numiți *condobaudiți* de adversarii lor de la locul de adunare pe

¹²⁴ Adepții unei întrupări imaginare a lui Hristos.

¹²⁵ Închinători ai stricăciunii și ai creatului.

¹²⁶ Adepții neștiinței lui Hristos ca om.

care-l aveau în Constantinopol numit Condobaudon, unde s-au adunat primii lor adepți. Dar aceștia numiți condobaudiți și cei numiți agnoeți s-au numit mai întâi *teodosiani*, pentru că-l primeau pe Teodosie al Alexandriei care a fost papă al lor, dar au fost anatemizați de acesta, *agnoeți* din pricina învățaturii despre neștiință, iar *condobaudiți* din pricina faptului că nu primeau argumentul despre Sfânta Treime întocmit de acela. De aceea nu se mai numesc teodosieni de adversarii lor, fiindcă nu-l primesc pe Teodosie, așa cum s-a spus; de unii sunt numiți agnoeți de la învățatura lor, iar de alții condobaudiți plecând de la locul lor. Sunt de acord între ei în argumentul despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, unde au o singură învățătură, dar sunt în dezacord în ce privește învățatura despre neștiința [lui Hristos]. Și unii, și alții îl primesc pe Sever, care a fost episcop al Antiohiei, drept pentru care au fost numiți și *severieni*.

7. Alți severieni, care se numesc și teodosieni și *pavelianiști*, sunt cei care primesc pe numiții Sever și Teodosie și împreună cu ei pe Pavel cel supranumit Negrul. Aceștia în învățatura despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt de acord cu condobaudiții, dar sunt în dezacord cu aceia prin aceea că ei îi primesc ca episcopi pe Teodosie și pe Pavel, iar condobaudiții îi resping pe amândoi.

8. Alți severieni, care se numesc și teodosieni și *angheliți* și *damianiți* sunt cei care-i primesc pe numiții Sever și Teodosie și pe Damian împreună cu ei. Ei spun că altul este Tatăl, altul este Fiul și altul este Duhul Sfânt Mângâietorul, dar fiecare din aceștia nu este Dumnezeu prin natură, ci au un Dumnezeu comun, adică o Dumnezeire existentă în ei la care participând Fiecare în mod indivizibil, Fiecare este Dumnezeu. Pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfânt îi numesc ipostase, iar pe Dumnezeul comun Lor ființă și natură.

Au fost numiți *angheliți* de adversarii lor de la locul din Alexandria numit Anghelion în care aveau locul de adunare primii lor adepți. Dar adversarii lor îi numesc și sabelieni și tetradiți¹²⁷. Ei înșiși se numesc *damianiți* de la episcopul Damian. Aceștia l-au primit la început ca episcop pe Pavel [cel Negru], după care l-au respins din pricină că era în comuniune cu sfânta Biserică catholică și a primit sfântul Sinod din Chalcedon, măcar că apoi s-a depărtat iarăși de sfânta Biserică catholică și apostolică, și au tăgăduit sfântul Sinod din Chalcedon.

9. Alți severieni sau teodosieni, numiți și *petrieni*, sunt cei care primesc ca episcop pe Petru din urmă [al Antiohiei, 582-591], care-i primesc pe Teodosie, Sever și Petru, dar nu primesc pe Damian, nici pe Pavel, ci se opun unii cu alții în învățătură. Căci mărturisesc Dumnezeu după adevăr, ființă și natură pe Fiecare în parte: pe Tatăl, pe Fiul, și pe Duhul Sfânt, mărturisind trei ipostase și trei persoane și că fiecare ipostasă e Dumnezeu după adevăr, ființă și natură. Spun că Tatăl, Fiul

¹²⁷ Introducători ai ființei ca al patrulea element în Treime care devine astfel Pătrime [tetras]

și Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu, o natură și o ființă nu prin număr, ci prin egalitatea lor invariabilă. Angheliții și pavelianiștii îi numesc triteiști, iar aceștia îi numesc pe ei când sabelieni, când tetradiți.

10. Alți severieni sau teodosieni, care se numesc și *cononiți*, sunt cei care primesc drept episcopi pe Teodosie și pe Sever și împreună cu ei și pe Conon¹²⁸. Și ei mărturisesc că fiecare, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, sunt Dumnezeu după adevăr și ființă și natură, și că Sfânta Treime e trei ipostase și trei persoane; mai spun și că sunt trei ființe și naturi invariabil egale potrivit dumnezeirii, dar mărturisesc că Treimea sfântă și de o ființă e o singură ființă sau natură și o singură dumnezeire sau Dumnezeu nu prin număr, ci prin identitatea invariabilă a dumnezeirii. Dar refuză să spună trei dumnezei sau trei dumnezeiri. Și aceștia îl primesc pe Sever și pe Teodosie, dar nu pe Damian, Pavel, nici pe Petru din urmă [al Antiohiei, 582-591]. Cei ai lui Damian și Pavel îi numesc și pe aceștia triteiști, iar aceștia îi numesc când sabelieni, montaniști, fotinieni, noetieni și artemoniți, când tetradiți. Se disting de Petru din urmă și de cei împreună cu acesta fiindcă aceia, refuzând să spună că Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt trei dumnezei sau trei dumnezeiri, refuză să spună și că sunt prin număr trei ființe sau naturi identic egale; iar aceștia refuză să spună trei dumnezei sau dumnezeiri, dar mărturisesc prin număr trei ființe sau naturi egale.

Adepții lui Conon, după ce mai întâi au primit scrierile lui Ioan [Filoponos] Literatul [*Grammatikos*] din Alexandria scrise împotriva păgânilor, împreună cu celelalte scrieri ale acestuia, mai apoi l-au respins pe Literat și scrierile lui. Fiindcă în scrierile sale contra păgânilor și în celelalte scrieri ale sale, Ioan numit și Literatul a ajuns să spună că toate aceste corpuri sensibile și vizibile au fost potrivit materiei și formei aduse din nimic la existență de Dumnezeu; ele au fost făcute stricăcioase/coruptibile și se strică în ce privește materia și forma, iar în locul lor sunt create de Dumnezeu alte corpuri nestricăcioase/incoruptibile și veșnice superioare acestora văzute, vorbind despre un sfârșit sau trecere a lumii văzute și de facerea unei lumi noi. Iar învierea morților definește drept unirea indisolubilă a sufletelor raționale cu un corp [*sōma*] nestricăcios/incoruptibil. Dar Conon și cei împreună cu el, cum spuneam, după ce mai întâi au primit scrierile în care el a învățat acestea și pe Filoponos însuși fericindu-l în scris sau nu în scris în timpul vieții lui și după moartea sa, în cele din urmă l-au respins pe acela și scrierile lui, editând tratate în care spun că potrivit materiei aceste corpuri sensibile și vizibile nu se strică, ci rămân aceleași și văzute nestricate în veac, ci se strică numai potrivit formei. Această materie va fi remodelată iarăși primind o formă superioară, incoruptibilă și veșnică. Deci spun că există o facere [*genesis*] a lumii văzute potrivit materiei și formei, iar o stricare/corupere [*phthora*] sau trecere a ei numai potrivit formei; fiindcă materia,

¹²⁸ Episcop al Tarsului, adept a lui Ioan Filopon.

mărturisesc ei, cum spuneam mai sus, rămâne mereu aceeași. Iar învierea morților o definesc drept a doua unire indisolubilă a acestui corp cu sufletul rațional.

11. Alții severieni sau teodosieni, care se numesc și *filoponieni*, sunt cei care-l primesc ca episcop pe Sever și Teodosie, și drept învățator pe Ioan Filoponos și scrierile lui, urmându-i nu numai în tratatul despre Treime, ci și în cele despre sfârșitul lumii văzute, despre facerea lumii văzute și viitoare și despre învierea morților. Iar aceștia nu-l primesc nici pe Damian, nici pe Pavel, nici pe Petru din urmă; mai întâi l-au primit pe Conon, dar mai apoi l-au respins pentru că acela l-a respins pe Ioan Filopon și scrierile lui. În argumentele despre Treime sunt de acord cu cononiții și sunt și ei numiți tetrașiți de către angheliți și pavelieni, și la rândul lor și ei îi numesc pe aceia când sabelieni, când tetrașiți. Dar în discursurile despre sfârșitul lumii și învierea morților se opun acestora, adică cononiților. Aceștia îi numesc pe filoponieni saducei, simonieni, păgâni, valentinieni, marcioniști și manihei, iar filoponienii îi numesc pe cononiți cu aceleași nume de erezii și păgâni, numindu-i păgâni, manihei, simonieni, valentinieni, marcioniști și hermogenieni. Filoponienii aplică aceste nume cononiților, spunându-le că și materia acestei lumi este de asemenea fără sfârșit; iar cononiții îi acuză cu aceleași nume pe filoponieni pentru că nu vorbesc de învierea acestor trupuri. Pe lângă acestea, fiecare din ei, atât filoponienii, cât și cononiții, se numesc unii pe alții origeniști. Căci găsind filoponienii pe Origen spunând că în veacul viitor va fi remodelată aceeași materie și de aceea va avea loc învierea acelorași trupuri, i-au numit pe cononiți origeniști. Iar cononiții găsindu-l pe Origen vorbind despre învierea altor corpuri, căci bărbatul era nestatornic, i-au numit origeniști pe filoponieni. Aceștia primesc și un episcop Gheorghe și tratatele editate de el.

12. Alții severieni sau teodosieni, care se numesc și *niobiți*, sunt cei care-l primesc pe Sever și pe Teodosie, dar și pe un Ștefan sofistul supranumit și Niobe. Aceștia, în discursurile despre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, sunt de acord cu condobaudiții și agnoeții, dar sunt în dezacord în discursurile despre economie, dar nu numai în acestea, ci și în toate celelalte. Căci toți nu suportă să spună după unire două naturi în taina lui Hristos, dar mărturisesc totuși după unire diferența naturilor; aceștia însă refuzând să spună două naturi după unire, nu suportă să spună nici că diferența naturilor se salvează după unire.

Am arătat, așadar, pe scurt prin cele spuse schismele, câte sunt, care sunt numele acestora și care e învățătura fiecărei schisme a celor ce se numesc pe ei înșiși șovăitori. Fiindcă imitând cu zel uneltirile lui Arie și ale ucenicilor lui, s-au scos pe ei înșiși asemenea acelora în afara incintelor Bisericii. Căci aceia au etalat zeci de mii de meșteșuguri, sânguindu-se să scoată din Biserică sfântul Sinod Ecumenic din Niceea [325]; iar aceștia au uneltit în chip asemănător prin seducții și lupte de cuvinte cu intenția de a scoate din Biserică sfântul Sinod Ecumenic din Chalcedon [451]. Dar ceea ce s-au sfătuit împotriva sfinților Părinți judecata dumnezeiască a adus împotriva

lor scoțându-i afară din Biserică. „Căci și-au ascuțit limba lor ca a unui șarpe [Ps 139, 4]. Și-au ascuțit ca sabia limbile lor și ca niște săgeți aruncă vorbele lor veninoase ca să săgeteze din ascunzișuri pe cel nevinovat. Întăritu-s-au în gânduri rele. Grăit-au ca să ascundă curse; spus-au: «Cine ne va vedea pe noi?» Iscodit-au fărădelegi și au pierit când le cercetau” [Ps 63, 4-7]. Dar potrivit cuvântului dumnezeiesc, „săgeată de prunci s-au făcut rănilor lor și au slăbit în ei limbile lor [Ps 63, 8-9]. Risipiți au fost și nu s-au căit [Ps 34, 16]”. Iar Biserica lui Dumnezeu s-a veselit văzând răzbunarea sfinților Părinți și Dumnezeu S-a înălțat, întărit fiind adevărul dogmelor bisericești. Să fugim, deci, de luptele în cuvinte [*logomachias*] ale vrăjmașilor Bisericii lui Dumnezeu îmbrățișând sfântul Sinod Ecumenic din Chalcedon [451] ca și pe cel din Niceea al celor 318 Părinți [318], cel din Constantinopol al celor 150 de Părinți [381] și cel din Efes al celor 200 de Părinți [431], ai cărui conducători au fost preacuvioșii Celestin al Romei și Chiril al Alexandriei, iar împreună cu acestea și sfântul Sinod Ecumenic întrunit în Constantinopol [553] pe vremea împăratului Iustinian [† 565] de dumnezeiască pomenire, și care a întărit și confirmat cele patru sfinte Sinoade Ecumenice dinaintea lui și dogmele acestora. Căci îmbrățișându-le pe acestea și păzind neclintite definițiile lor ajungem în afara pedepsei veșnice și dobândim bunătățile fără sfârșit cu soliile sfintei slăvitei Stăpânei noastre Pururea Fecioarei și după adevăr Născătoarei de Dumnezeu Maria, pe care fie să dobândim noi toți cu harul și cu iubirea de oameni a marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Căruia fie cinstea și slava împreună cu Tatăl și cu Sfântul și de-viață-făcătorul Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.